

Nauk dveh petletnic

Malo poprej, preden se je Evropa vrnila v vrvež druge svetovne vojne, je nezgodnost političnega razvoja izlila prva sprememba na njenom zemljovidu. Politična podoba Evrope se je naglo spreminjala ne le zaradi novih političnih zamisli, ki so se prodorne uveljavljale, marveč tudi zaradi ostrih in nepremostljivih razlik dveh novih svetovnih nazorov, od katerih je bila prvemu spočetnica zahodna Evropa, drugemu pa vzhodna.

Komunizem, ki se je zakrinkel na vse spretno in prekanjeno načine, je iz svojega programa črpal pojem »narodnosti«, vendar je v zvezi temu znal spretno izkoristiti vsako priliko v tujih državah, da je dobil temelje državnih tvorb in si utiral pot za svojo revolucijo. Že pred izbruhom evropske vojne je vse kazalo na to, da se bosta morala spopasti evropski in azijski svet zaradi celotnosti svojih programov, ki sta drug drugega izključevala, in zaradi temeljnih kulturnih vrednot, katere je Vzhod podiral surovi snovi, Zahod pa branil.

Manjše evropske države so tedaj zastupile, da se pripravijo spopad dveh svetov, ob katerem marsikatera država zaradi svoje zemljepne lege ne bo mogla ostati ob strani in opazovati čakati na izid tega boja. Začelo se je mrzlično preusmerjanje zunanje-političnih interesov in iskanje novih poti.

Sila stvarnosti je prinesla prve spremembe v očiščeno Evropo, kjer so se krizirali ne le politični, marveč tudi vojaški in gospodarski interesi velikih sil. Tedanja češkoslovaška je morala prva spregovoriti jasno besedo in se odločiti za novo smer. Na razpoljo, na katero je prišla, ni pravilno ocenjevala stvarnosti in je morala okusiti razočaranja, s katerimi ni računala. Val njene poroki — s Sovjeti vred — so pokazali svojo nemoč in prepustili razpoljo samo sebi in njeni usodi.

Nov položaj je vrget na češkem v ospreje nove ljudi, ki so opustili varjive kritične zahodnjaških sil in postali popeljati češki narod na novo pot, na kateri se ni več trpiti z zanesenjaškim vsoevropskim meščanstvom, temveč so zagledali vase in si začeli kovati lastno usodo in sili, ki jih je bil sposoben izliti iz lastnega narodnega telesa.

Marca leta 1939 so bile v evropski zemljovid začrtane prve večje spremembe. Češka in Moravska sta se podali pod varstvo Nemčije, slovaški narod pa je ob tej priliki pretrgal vozič stare republike in začel z novim življenjem v samostojni državi.

Odmav teh dogodkov v očiščeno Evropo je bil hrupen. Tuja judovska propaganda je napela vse sile, da je v popečeni obliki prikazala novo slovaško državno tvorbo in napovedovala češkemu narodu najbolj črne dni v njegovi zgodovini.

Češki narod si je začel kovati bodočnost sam in se je v okviru protektoratskih svobod izlil v zelo aktivno. Ohranil si je svoje avtonomne oblasti, močno soudeležbo pri politični oblasti, svoje šolstvo, gospodarske pravice in neovirano kulturno življenje.

O petletnici protektorata so bili objavljeni tudi šteje podatki: V protektoratski vladi so vsi ministri razen enega čehi. Od 7785 občin jih vodijo 7557 češki župani, katerih 6418 je še tukaj, ki so bili izvoljeni pred razpadom republike. Policija in orožništvo sta do 97% češka. Kulturno življenje je bilo živo in plodno. Izhaja 19 velikih dnevnikov, 454 tednikov, polmesečnikov in mesečnikov raznih strok. Radijske oddaje postaja dajejo pretežno večino češkega programa. Do konca lanskega leta so češki knjigarnarji izdali 8.760.000 knjig.

Gospodarsko življenje je krenilo v novo smer, vendar se je v novih razmerah slovito razmahnilo. Češka industrija je bila do takrat zalagatelj Pedonavja in južne Evrope, postajala pa postala sestavni člen nemške gospodarske in se je tudi njena delovni proces preoblikoval v skladu z vojnimi potrebami in tržili, ki se nanje industrijsko blago dostavlja po enotnem razdeljevalnem ključu. Vprašanje bresposelnosti je bilo na mah rešeno, socialna raven delavstva se je dvignila.

Mnogo novih nalog je moralo izpolniti tudi poljedelstvo. Pridelava se je povečala v vseh kmetijskih panogah in si je češki narod sam poskrbel za prehrano.

Češki narod je po petih letih protektoratskega življenja v svojo bilanco zapisal samo pozitivne številke. Nepotrebno je poudarjati, da so vojne tegobe tega naroda niso mogle ogniti in da so je ljudstvo moralo podvrežiti marsikateri omejitvi. Toda krvnega davka — najhujšega bremena — vojna od njih še ni zahtevala.

In Slovaki! Samo posmeh je imela tedanja Evropa za mali slovaški narod, ki se je oklenil svoje samostojnosti in si začel urejati svoj narodni dom s pridnostjo in vnamo. Malokdo ji je obetal uspeh pri poskusu živiti svoje življenje in poskušati a svojo lastno silo postaviti temelje lastne države. Pet preteklih let je dalo Slovatom samozavest, večini takratnim črnogledom pa prekrizalo vse zlobne napovedi.

Ob rojstvu te male države so bili redki, ki so verovali v politične in gospodarske zmoglosti nove tvorbe in njeno življenjsko odpornost. Narod, ki si ni zaslužil pogleda z neostvarljivimi utvarami in sanjami, pa se ni dal opatiiti z grožnjami nasprotno propagande in je prijel za delo, ker je vedel, da mora računati samo nase in na moč svojih rok. Slovaki so prebrzdali prve težave, se oprijeli dela in dokazali vsemu svetu, da je njihova država življenja sposobna.

Mlada Slovaška ni hlastala za političnimi uspehi in si ni s kričavo propagando skušala v svetu pridobiti priznanja. Vprašala je narodne sile zase in se je gospodarsko toliko okrepila, da je postala uveljavljen članec na evropskem trgu. Kot poljedeljska država je zmogla precejšnje količine izvoza, da je pokrila potrebe svojega uvoza. Zgradila si je več železnice in cest kar vso čas poprej, pa mnogo električnih central in industrijskih podjetij. Življenjska raven se je vzile vojnim

(Foto Pavlovčič)

Trst in njegovo zaledje v novih razmerah

Vojna je nesporno največji preoblikovalec sloveštva. Ker narava ne pozna praznot, politika pa prav tako ne, je po zakonih nujnosti nova življenjska oblika stopila na mesto stare. Oslabljeni in ustvarjalni sile se v vojni prav tako lahko ojačajo in vprežejo v uspešno delo, kakor prihajajo do izraza rušilno. V tej okolščini tedi skrivnost, da so v vsaki vojni možna presenečenja, da so ureditvi tisto, kar najmanj pričakujemo in da se na vseh področjih — ne le na vojaškem — pojavljajo nove oblike, a nesporno odkrivajo sile in silovitost.

Tudi zlom italijanske kraljevske oblasti je bilo te vrste presenečenje. Vojne težave so nenadoma razkrile že dolgotrajno razcepjenost sil in vso puhlost slavospevov kraljevskemu domu. Včerajšnja Italija v blistavi splohi ne obstoja več. Njene najmlajše in najboljše sile so se lotile dela za obnovo naroda in domovine.

Toda v trenutku, ko bi Evropi sovražne sile preko oslabiljene in počasi se obnavljajoče Italije rade vdrle v evropsko trdnjavo, ni bilo mogoče čakati na uspeh tega okrevanja. Nemčija je morala poseči vmes z vso odločnostjo in storiť vse, kar ji je bilo mož-

no, da se tudi na južnem bojišču nake oline vzpostavijo zdrave in trdne razmere.

Nemčija si ni brez trtev pridobila iskrušnje v tej totalni vojni. Morala se je lotiti prenekaterega poskusa, predvsem na črni, preizkusiti načine in oblike in jih uporabiti v najrazličnejših deželah in narodih. Zato si je pa tudi ustvarila možnost, da hitro in uspešno poseže vmes, kadar takšen korak narekuje potreba.

Tako je Nemčija svojo pomoč in urejajočo roko uporabila tudi v oremljih, katerim je pretita nevarnost, da bodo valje svojih pomembnosti kot svezni člen med Srednjo in Južno Evropo zaradi italijanskega zloma postala prazen prostor, namreč predeli ob severni jadranski obali. Tudi se nastopile nemške vojske in politične sile, da se urno vzpostavijo red in varnost, v dežela pa so prišli nemški uradniki, da so kot svetovalec pod vodstvom dr. Kallnerja pomagali urediti upravo, ki je bila zaradi italijanskega zloma v popolnem neredu.

Poglavitno načelo te nove preureditve je v tem, da uprava po možnosti vodi domače moči in se ustvari neke vrste avtonomija, pri čemer nastopajo Nemci le kot svetovalec in

pomagači. Središče vsakega upravnega področja je postal Trst.

Sedaj je bil v Trstu na čela pokrajinske uprave postavljen vodilni industrijalec, ki ima nalogo skrbeti za funkcioniranje gospodarstva, prehrane in prometa. Ta njegova naloga je čisto stvarna in nima nič skupnega s obnavljanjem fašistične stranke ali pa s političnim vplivom.

Nova uprava naj bi omogočila pridnemu in delavnemu mestu svobodo dela, ker je tako bo izpolnilo mesto nalogo, ki mu jih nalaga vojno vodstvo. Trst je bilo eno največjih, najprostrnejših ter najživahnajših pristanišč in je hudo trpelo zaradi tega, ker mu je meja od 1. 1919 in tudi od 1. 1931 pustila le bore malo zaledja. Sedaj pa se v mestu buda vso plodna sila: Mesto, ki je postavljeno v široki prostor nastajajočega evropskega sodelovanja, čuti, da polagoma zgledajo moreše pregrade, čeprav vozijo skozi vrata njegovega pristanišča sedaj le vojne in stražne ladje.

Kakor v Trstu, tako so bili tudi v drugih mestih tega prostora na čelo pokrajinskih uprav postavljeni ugledni domačini. Pomešanost raznih narodnosti je bila upoštevana s tem, da so bili v raznih krajih italijanski prefekti pridržani slovenski ali hrvaški podprefekti, v Ljubljani pa je bil za čela uprave postavljen slovenski general. S tem so vsi sloji prebivalstva dobili pomirjujoč občutek, da jim vladajo sinovi njihove domovine in lastnega naroda. To zaupanje je spet rodilo zaupanje in vse delavljne sile so bile pridržane v vsej vsem Badoglija ali Tita.

Trst ima precejšnje število delavstva, na katerega so komunistični agenti stavliali največje upa. Nadejali so se, da bodo v njem zaradi pomanjkanja in žrti, kakršne nalaga vojna vsem, najbolj priprizadene ravne naleteli na najbolj odprta ušesa. Marsikatera socialna želja so ostale nerešene tudi za časa fašizma. Obzir do kralja in njegove okolice je omrtvitil prenekatere zamisel in nje izvedbo.

Po drugi strani pa je treba upoštevati, da v vojni ni mogoče prinesti prevelikih darov, a ustvarjalne sile se morajo povsod napeti do skrajnosti. Tega dejstva ne more spremljati niti uprava pod vodstvom domačinov, niti nemški svetovalec. Toda vodi-

IZ VSEBINE:

Stran 1:

Nauk dveh petletnic.

Stran 2 in 3:

Beseda, misli in čede beguncov v Ljubljani. (Kako živijo begunci v Ljubljani.)

Stran 4:

Od Stične do Prebne — pet mesecev hoda. (Kod je hodil in kaj je videl pristni mobiliziranec med tolovaji.)

Stran 5:

Med življenjem in smrtjo (nadaljevanje).

Stran 6:

Življenje — večni boj s bolečinami.

Zavedni Ljubljani!

V tem času, ko naši demobrandi vodijo svojo požrivalno in tešavne borbe s komunistizmom, potrebujejo največje moralne opore s strani onih, s katerih varnost, življenje in imetje se borijo. Vedeti morajo, v širav blagor živujejo svoj čas in svojo kri, vedeti morajo, da stoji narod s njimi, da njihove žrte sprejema s globoko hvalečnostjo, da jih obdajajo s svojo ljubeznijo, ki se jo vredni, kakor nihče drugi. Vemo, da naši ljudje goje do njih v svojih srcih take občutke in da jih tudi pokatejo kadar le morejo. Toda potreben je bil še nek javen, vsemu svetu viden izraz takega spoštovanja, hvalečnosti, ljubezni do naših junakov protikomunističnih borcev, ki naj jih pri njihovem delu podprejo, jih navda s novim zaupanjem v svoj lastni narod, jim da gotovost, da niso osamljeni, temveč da jim nasprotno na vsakem koraku spremljajo goreče želje in vera ljudstva v njihov dokončni uspeh. Zato je izšla iz naroda hvalna protikomunistična spomenica, ki so jo podpisali najprej naši najvidnejši predstavniki vseh stanov in slojev. Njim je v ogromnem številu sledilo slovensko delavstvo, kar je izredno dragocen dokaz njegove zavednosti in dejstva, da nima s slovenskim komunistizmom ničesar skupnega. Med tem so tudi po nekod v Pokrajini organizirali tako akcije in se je Novo mesto izkazalo s velikim številom podpisnikov. Končno se je pričelo podpisovanje spomenice po uradih in hišah, kar je dalo kot rezultat 38.000 podpisov in kar pomeni za Ljubljano izredno mnogo, zlasti če, če upoštevamo, da pri tem ne pridejo v poštev mladina, niti domo, brandi sami in da je to mnogo ljudi, ki so bili ob pohranju podpisov od doma ali iz urada odsotni ter vanomer sprašujejo kdaj in kje bodo te lahke nadoknadili.

Za vse take primere, vsem, ki doalej še niso imeli prilike izpričati s podpisom svojo zavednost in ki to želijo storiti, dajemo vsem možnost s tem, da jim bo hvalna protikomunistična spomenica na razpolago od 1. do 6. aprila v vratarstvu loži na magistratu. Ohenem pozivamo vse sodelavke in sodelavce, da s svojim delom zaključijo in podpisane pole takoj vrnejo. Ob tej priliki se jim tudi zahvaljujemo za vso požrivalnost, ki so jo pri delu tako zadovoljivo pokazali.

Kdor še ni podpisal spomenice naj sedaj to stori! Zaveda naj se, da je to zgodovinski akt in da bo v bodočnosti vsakdo lahko s ponosom pokazal na svoj podpis kot dokaz, da je bil v usodnih časih na pravem mestu.

Protikomunistični odbor.

Prihodnja novost

Hugo Wast: BRESKOV CVET

Roman o trzljivi poti ljubezni, ki mlade argentinske dekle, preprosto, lepo in čisto kakor breskov cvet, svabi iz kmečkega zatišja v viharje velomesta, kakršno je Buenos Aires. Tam doživi Golgota razočaranja in se vrne spet domov — umirat. In doma, ne v burji in strasti mestnega blebska, doživi njeno dete srečo, za katero je njegova mati samo hrepenela.

Pisce tega romana je Hugo Wast, ki ga naša javnost pozna po slovitem delu »Zlate večnega Jada«. »Breskov cvet«, ki ga je iz španščine prevedel Mirko Javornik, je najbolj znano in uspešno delo tega pisatelja, ki je član argentinske in španske Akademije ter je do 1. 1938. doživel naklade 137.000 izvodov same v Argentini. Prevajeno je v nemščino, francosčino, italijanščino, holandsčino, angleščino, poljščino in češčino.

Če hočete za daljši čas imeti obilo lepoga in zanimivega berila, naročite »Slovenski dom«.

Nov čas

Poletni čas bo uveden a 3. aprilom 1944 ob 2. uri. Takrat se bo čas premaknil za 60 minut naprej. (Odredba šefa Pokrajinske uprave z dne 30. septembra 1943. Službeni list šefa Pokrajinske uprave v Ljubljani z dne 2. oktobra 1943, št. 234-79.)

Velji in prvaki delavstva imajo v tržaški pokrajinski upravi odločilna mesta in imajo na razpolago vse možnosti samopomoči ter nosijo tako tudi odgovornost za skrbstvo svojih sodelavcev.

Način, po katerem so bili določeni krogi pritegnjeni k odgovornosti, je omogočil nemoteno in dejansko sodelovanje. Za lastno usodo bo moral biti v novi Evropi odgovoren tudi vsak narod in vsak aloj, kajti kakor Nemčija ne mara narodom vzeti avtonomije, jim prav tako neče odvzemati bremena odgovornosti. Le tako je mogoče postaviti prave temelje za sodelovanje in obnovo, (»Donauzeitung«.)

Pisma nam in vam

Uredništvo Slovenskega doma.

V eni izmed zadnjih številk našega lista je izšel obširen članek o življenju slovenskih internirancev na Rabu. Pisec je v njem omenil nekaj pijavk, ki so se na račun drugih, do smrti prestrašanih, redili na Rabu. Vendar pa mislim, da bi bilo treba omeniti še nekaj drugih takih »zvezd«, ki pač tudi niso čisto brez vsake krivde pri onih žalostnih 4.800 slovenskih grobovih na Rabu. S svojim vedenjem in neusmiljenim ravnanjem a slovenskimi truplini so si pač pridobili neveljavno slavo, in res zaslužijo, da bi jih poznal vsi slovenski narod ali vsaj sorodniki tistih, ki so umrli na Rabu vsaj deloma po krivdi teh propalic. Kar so namreč ti brezčutni ljudje počeli na Rabu, res presega vse meje. Le komunistični tolovaji na naših slovenskih tleh bi se v tem oziru lahko še kosali z njimi. Sicer pa se najbrž ne bomo dosti smejeli, če tudi te pijavke pristojno med rdeče tolovaje.

Ko smo prišli na Rab, so takile izmečki Slovence družbe brž zasedli mesta po kuhinjah in pisarnah. Kdo izmed tistih, ki so le še ušli smrti na Rabu, ne pozna gospoda, ki so mu rekli »Giovanni«? Zlasti dobro ga je poznal vsak, kdor je hodil na delo. »Signor Giovanni« je prišel na Rab 30. julija 1942. kakor jaz. Takoj je prevzel vodstvo nad delavci, ki so postavljali kote. Potem je bil v pisarni III. odseka. Ko pa so delavci začeli hoditi ven, je brž prevzel vrhovno vodstvo nad njimi. Vsako jutro se je na »Krugur« dal nad delavci in jim tako še bolj gnil dolnost dni, ki so jih morali — bogve zakaj — preživljati tam. Če se nisi hitro obrnil, si dobil brci. In čudno, vsi smo shujšali, le on se je debelil iz dneva v dan bolj. Ko je bil oktobra 1943 domov, je še imel prav čeden trebušček. Kako ga tudi ne bi imel? Kadar je prišel v kuhinjo, se je navedno obrnil v kot in se nabasal s strom, v kruhom in mesom. Drugi pa se toliko nismo dobili, kolikor bi po vseh strogih predpisih morali. Zda je ta gospod sprejel na Ljubljani, pa ni več tako debel, kakor je bil na Rabu. Očrna mu je upadla, a tudi trebušček mu je usahnil. Pa da se zda vsaj ne bi hevali, koliko dobrega je stori ljudem na Rabu! Rad bi poznal tiste, kiki so na Rabu res čutili kakšno njegovo dobrotljivost.

Pa pojdemo naprej. Vodja kuhinje v IV. odseku je bil neki J. O., doma z Iga, tudi komunist. Če si ga prošil za malo vode, si dobil brci, zraven pa še kak primerno svedeno vadevek. Mož je po rodu Hrvat. Tudi ta je bil na Rabu zelo rejen. Kakšen je bil prej, ne vem, pozneje pa ga, hvala Bogu, nisem več videl.

»Copo« v IV. odseku je bil neki R. L., tudi z Iga in tudi komunist. A tega je roka pravice iz dosegla. V III. odseku je bil seapote neki K., ki je zdaj seveda tudi v hribih.

Za konec si dovoljujem nekoliko popraviti vaš članek o življenju na Rabu. V članku ste omenjali nekoga Beriča, toda resnici na ljubo in do bodo tega veljaka »dobrotnika« vsi poznali, moram povedati da se ta mož pise Perič, ne Berič, in da je določa z Laurice. Zda se vozi z avtom po Ljubljani.

Se vam ne zdi, gospod urednik, da ti ljudje sodijo med največje zločince nad slovenskim narodom, ali vsaj med ljudi, ki so naš narod pomagali pripeljati tako daleč in mu prizadejati toliko gorja. Ali vam potem ne zasluži, da jih slovenski narod, vsaj tisti njegov del, ki je bil zaradi njih neposredno prizadet, spozna, in le kaj več?

Interniranec z Raba.

Velecenjen gospod urednik!

Prosim Vas, da v Vašo prijetno rubriko »Pisma ob pritiku« vrstite tudi naslednje moje vrstice:

Konec februarja in prve dni marca so začeli po Ljubljani kušljati, da bosta dnevna obroka cigarete za moške in ženske znizana, cena tobaknih izdelkov pa da bo povišana. Do tega ukrepa da je ali bo naša monopolna uprava privredno pomanjkanje tobaka.

Razmišljal sem o tem vprašanju in na podlagi natančnih opazovanj ugotovil, da se pri delitvi tobaknih izdelkov v Ljubljani dogajajo precej čudne stvari. Meni osebno so na primer znani že trije pokojniki, ki jih njihov večni počitek pri Sv. Križu nikakor ne moti, da ne bi še naprej sprejemali po deset cigaret na dan. Pokojniki tega svojega obroka cigaret sicer ne dvigajo sami, pač pa ga v njihovem imenu dvigajo »služboči« ostali, ki so med drugim podedovali tudi tobakne izkaznice.

V času od 1. januarja do 30. junija, dokler veljajo sedanje tobakne izkaznice, je in bo še umrlo precej Ljubljancem in Ljubljank, dosti pa se jih je in se jih bo še izšlo. Če bi Mestni preiskovalni urad ali monopolna uprava izdala odredbo, da morajo svoji umrli tobakne izkaznice takoj vrniti na pristojno mesto, bi se brez dvoma pokazal kar lep prihranek tobaknih izdelkov. Približno tisto velja za svoje ali hišne gospodarje izselencev. Kakor pri zlorabi živilskih nakaznic, naj bi bile tudi za zlorabo tobaknih nakaznic določene stroge in učinkovite kazni — najmanj denarna globa in odvzem tobakne izkaznice za določeno dobo. Mnogorede omenjam se ukrep, ki bi bil morda primeren, da bi kolikor toliko zatrli črno tobakno borzo. V Ljubljani je gotovo nekaj stotin ljudi, ki so dokupili po eno ali več tobaknih izkaznic od nekdajšnjih, pijančkov ali revežev, ki jim je bilo več za denar kakor za to, izkaznico. Črnohorizancem bi v tem pogledu kaj lahko in učinkovito stalo pri prstu. Kdor je namreč kupil od drugega tobakno izkaznico, ni kupil od njega tudi njegove osebne izkaznice. Predlagal bi, naj bi pristojna oblast izdala odredbo, da mora vsak trafikant ob prodaji tobaknih izdelkov zahtevati od kupca tudi predložitve osebne izkaznice! Če bodo trafikanti ravno tako, bo črnohorizantsko kopčenje tobaka kmalu onemogočeno. Trafikanti naj se pri tem zavedajo, da bi bilo takšno ravnanje njim samim v korist, saj bo predčasno pomanjkanje tobaka predvsem njih same spravilo ob vsakdanji kruh in je torej v njihov lastni prid, da sodelujejo s monopolno upravo in ji pomagajo pobijati črno borzo tobaknih izdelkov.

Star kadilec.

Beseda, misli in delo beguncev v Ljubljani

Na obisku v Kmečki pisarni in iz razgovora s predsednikom g. Škuljem K.

V cvetnem tednu smo. Kmečki mladinci so bili ti dnevi, ko smo v prvih pomladanskih sončnih jutrih hodili v gozd nabirati zeleni bršljan, mačice, leskove šibe, cvetoči dren, brinje in dišeči vrh za butare, vedno dnevi veselja. Tudi naši starši so se veselili z nami, saj so bili zanje ti nepozabni dnevi dnevi obnavljanja narodnih običajev in spominov, ko so tudi oni sami ponesli na cvetno nedeljo v cerkev butarico, potola pritrjevali na vrata svojih domov blagoslovljene križe cvetne nedelje. Mnogokoli so jih nosili tudi na njive in vinograde, da bi izprosil iz nebes božjega blagoslova. Poleg dišečega virha in cvetočega dreva so zvezali v butaro tudi rabutove, ali kakor pravijo na Dolenjskem, dobrotveno, simbol trpljenja.

Te spomine sem obujal v torkovem jutru, ko me je zgodnje jutranje sonce zvalilo na ulico. Pred očmi so se mi vrtale slike prvih mladostnih dni, ko sva z očetom v cvetnem tednu pripravljala plug in brauo. Oče mi je dejal: »V velikem tednu bomo orali. Na cvetno nedeljo smo prinesli na njive blagoslovljene križe in oljke, sedaj moramo svojo molitev pri Bogu podpreti z delom.«

Spomini, ki sem jih obujal, bi bili zame prijetni in lepi, če bi človek mogel zapreti oči pred resničnimi slikami sedanjosti, ki jih mnogi Ljubljanci morda niti ne opažajo ali pa gredo brezbrizno mimo njih.

Tam od Ledine, hiše, ki je v zadnjih šestih mesecih sprejela pod streho na tisoče dolenjskih in notranjskih beguncev, je prihajala dolga vrsta kmečkih mož s skodelicami. Trd in počasi je bil njihov korak in zamisljenost so stopali kar po sredini ceste. Sil so na zajuterk v Ljudsko kuhinjo.

Zamišljeno so stopali, ker so njihove misli hitele s sončnimi jutranjimi žarki na njihove njive in k njihovemu domu. Te pomladne dni, ko so nekda hodili veselo na polje orat in stopali skoro razposajeni brez razpore, so prož od doma, ker jih je rdeči krvnik poglaval proč z doma, proč z lastne zemlje, jim požgal domove in pobil svoje. V tem mestnem okolju se naš kmet, navezan na svojo zemljo, ne more počutiti srečnega. V teh mestnih ulicah je kakor utesen in zaprt, kakor v ječi. Komunisti ne bodo mogli nikoli opravičiti pred narodom zločinov nad našim kmetom in nad njegovim praganjem. Komunisti vedo, da našega kmeta ne bodo mogli pridobiti z lažljivimi obljubami novega reda, saj vedo, da je naš kmet z vso ljubljeno prikljen na domačijo, zemljo in družino. Komunisti vedo, da naš kmet ne bo bil hlapec boljševiškega reform in suženj kolhozov, ker se počuti, da tudi na najskromnejši kmetiji, kakor kralj na svojem majhnem kraljestvu. To je njegova zamožavost, njegov ponos, katerega si ne da vzeti.

Zato je razumljivo, da se je naš kmet begunec — na tisoče jih je prišlo v Ljubljano pred komunistično strahovladno — organiziral, da bo organizirano nastopil proti svojemu najhujšemu zatiralcu.

O delu Kmečke pisarne, nove Kmečke organizacije, smo v našem listu že poročali. Suhoparna poročila, popis dela v Kmečki pisarni le malo osvetljujejo življenje naših kmečkih beguncev v Ljubljani. So to tako skromni ljudje, ki prav neradi kljub pomanjkanju potrkajo na vrata mestnih hiš, le redkokomu zaupajo, komur pa mu povedo iskreno besedo.

~ ~ ~

To sem hotel slišati, ko sem po jutranjih urah obiskal prostore Kmečke pisarne v Akademskem kolegiju in predsednika Kmečke pisarne duhovnega svetnika gospoda Karla Škulja.

V pisarni je bilo še toliko ljudstva, da sem se komaj prerinil do predsednikove mize in ga poprosil za razgovor za naš časopis.

»Veste, tako je dejal: »skoro ne utegnem, toliko strank imam,« ker pa se je to za vaš list, bom še našel toliko časa, da se bova kaj pogovorila.

Gospod urednik! Prav lepa hvala za vaš obisk Kmečke pisarne takoj ob našem prihodu. Vi ne veste, kako naš begunec razveseli vsaka priložnost, ki se našemu ljudstvu izkaže. Zda vidimo, da se tisti stari pred nami, ki ga je Ljubljana ob našem

prihodu kazala, polega, in se le zblizujemo, kar je naša iskrena želja.

»Rad bi se pogovoril nekoliko o delu vašega odbora za dolenjske, notranjske in belokranjske begunce, predno se vrnete na deželo.

»Oh, vrnitev domov, to so neprestane naše želje, naš pogovor in naša vprašanja, zato o dosedanjem delu ne bova mnogo govorila, saj ste o tem že pisali.

»Kaj misli in vam govori kmet, s katerim ste dan za dnem skupaj?

»O, mnogo! Verjete, da še nisem videl našega kmeta, saj ga vendar dobro poznam, v tej veličini in lepoti njegove duše kot danes, ko se revež približa tistemu, ki mu zaupa in odkrije v vsaj svoji dušni razbalelosti, pa tudi v vsaj iskrenosti. Tako nas je skupna bol izgnanstva, brezdomstva, siromaštva tesno zblizala, da tu čutimo poslednji utrip ljudske duše, ki išče utehe, pomoči, nasveta, pojasnila in poduka kot otrok pri svojem očetu.

Gospod predsednik, prosim, povejte mi, kaj vam razodevajo te ljudske duše. Sam sem sin kmečke matere, zato me ta vprašanja še tembolj zanimajo.

Najprej doslej nesluteno ljubezen, s katero je prioknav naš kmet na svojo zemljo. Pozimi se je še nekoliko dal zmotiti in je to odtrganost še nekam prenesel, ko je pa nastopil marec in je minil prvi kmečki pomladanski svetnik Sv. Gregor, je postal nemiren kot ptica selilka, ko pride njen čas, da odleti.

Zamišljen je, bolesten izraz kaže trpljenje v njegovi duši. Zemlja ga kliče — on pa ne more do nje. Že v zimskih dnevih so se kmetje-begunci pogovarjali v naši ogravelnici, kaj bodo sejali. Vsak je premislil pogostokrat za vsak kosček zemlje, katero seme bo položil v njeno naročje. Zda je spet pri svoji zemlji — v mislih se pogovarja s svojimi njivami in hrepeni po njeni vonjav. Ob teh pogledih postajam optimist. Naš narod ne bo umrl in od naše zemlje ga ne odtrga nobena sila! Zarec! Prej bi odtrgal dete od materinih prsi, kot kmeta od njegove zemlje.

Verjete, da jih komaj zadržujem. Kar bojim se, da ne napravijo kakšne nepremišljenosti prav v tem hrepenenju.

Zgorela mi je hiša, poslopje, a, zamahne z roko, to bo že kako, se človek že kam zarije za nekaj ur, samo, samo, da bi o pravem času v zemljo dajali, to je glavno.

Tako mi govore kmetje begunci.

»Pa so pripravljali še kaj štrtovati za to, saj so še toliko trpeli in toliko štrtovali!

O štrvah govorite, gospod urednik! Kaj ni to višek idealizma in narodne pa tudi socialne zavesti, ki jo gledate v teh ljudeh? Vse je izgubili, kar je toliko rodov znalo in graditi jaz sem se bal, da bo zapadel neopredeljivi apatiji, v kateri se bo poročil gubnu in propadanju, na glavo, gospod predsednik mi je povelj cel avizek prežen za posojila — več milijonov lir — za orodje, gnojila, za konjsko opremo, za nakup konja, za semena itd. To je stvaren dokaz močne volje našega človeka po delu, življenju in obstanku za vsako ceno. Ta volja se bo pokazala v nekaj dneh, ko se bodo vrstile na prijaven meču za domobranstvo cele kolone starejših kmetov, da vstopijo v bojno vrsto za osvoboditev njegove zemlje — naših vasi. In v tem je Ljubljana zelo nizko pod našimi kmetiskimi vasmili.

»Vaša izjava je tako načelna, da vas prosim, gospod predsednik, da mi jo še pojasnite.

»Prav rad. Ti kmetje so izčrpani. Vsa lina svojo preteklost, polno trpljenja, živčne razvzanosti. Nis čudnega, da je skoraj 50% zdravniško pregledanih nesposobnih za delo in vendar hočejo še med tobo krogeji, marsikateri naravnost v smrt, ko gre za njegovo zemljo. Premnog meščani se pa držijo, ko da so te množice beguncev prišle za zabavo v Ljubljano, in se prilavljajo za brezanje žoge in tenisa, ko da smo mi plemo iz južne Afrike, ko da smo tuji po krvi in mišljenju kot sta si seyer in jug.

Gospod urednik! Kaj mislite, da te množice ne vedo, od kod je prišla nesreča na naše podeželje! Zdravo mišljenje našega kmeta pravi: Od tam naj pride tudi ozdrav-

ljenje razmer in rešitev! Pa ne! Izgnanec, nedolžen brez najmanjše krivde, človek z močno hrbenico in jeklenim značajem, ki rajši pusti dom, družino in dopusti, da se vse uprosti, ko da bi se on prodal komunistu, tak mora še sam v smrtni boj, da si izvohuje krpico zemlje, ki jo je njegov rod prepočil stokrat s svojim znojem, v katero je v trpljenju utisnil svoj narodni pečat in na kateri je prehranjeval tudi meščana. Tak mora še v smrtni boj za rešitev te izsušene zemlje — meščan pa igra tenisa, ta in oni se spreha, obiskuje kino, veriži in spravlja milijone in se ne zmeni za obupni klic slovenske zemlje in kmeta-trpina. To mi kmetje dobro vidimo in smo razočarani nad Ljubljano. Obračamo se proč — morda še nikoli ni bil med našim kmetom in meščanom prepad tako globok, kot je danes.

Posledice bodo ostre in težke, ker se svet suče in vloge se danes hitro menjavajo.

»Ali se še vidijo posledice tega razočaranja?

»Že. Jaz jih vidim prav razločno, pa ne poznam avtoritete, ki bi jih mogla ublažiti, odstraniti pa sploh ne. Seveda nekaj dobrega bo vendar ostalo v spominih naših kmetov na Ljubljano! Bo, in sicer Dobrodelna škofijska pisarna in Zimska pomoč. Poleg predsednika, divizijskega generala Leona Rupnika, ki nam je res vedno izkazal svojo pomoč, kolikor jo je pač mogel, sta ti dve ustanovi storili za begunce največ. To so svetle točke Ljubljane. Ne smemo pozabiti tudi onih meščanskih krogov, in teh je precej, ki so nam lajšali trpljenje in nam zlasti v našem Zimskem odesku dejansko pomagali in storili mnogo dobrega. Tudi Delavska zbornica je s svojim vodstvom bila naša akcija zelo naklonjena. Prav temu vodstvu se moramo zahvaliti, da je zblizalo našega kmečkega delavca in kmeta samega. Ta ustanova je bila kmetiskim ljudem dozdaj neznan, nova zveza pa je odkrila našim beguncem Delav. zbornico tudi od znotraj.

»Kakšne so sedaj vaše želje in načrti?«
»Zlasti varnost našega podeželja in evoboden razmah kmečkega dela in življenja sploh. Še enkrat naj se vrnem na to bolešno mesto. Tukaj naj pokaže mesto, da čuti največjo nesrečo, ki jo je kdaj preživljal naš narod in naj pomaga. Če ne, je vse govorjenje o ljubezni do naroda bedasto spakovanje in nimamo več veselja poslušati tako prazno govorjenje. Vse to bo za nas naravnost žalitev. Jedro naroda je podeželje; če ne verjamete, pa štejite Ljubljance, ki so prišli z dežele — če ne ti, pa vsaj njihovi očetje in matere. To je naša zadnja beseda!

»Kaj pa obnova?«
»Značilno za našega kmečkega človeka je, da malo govori, pa mnogo dela. Marljiv, ki malo govori, pa mnogo dela. Marljiv mora biti, drugače bi bila vsaka letina zanižala in nikoli ne bi posušili mrva. Mnogi meščani pa vidijo glavno delo v sejah in konferencah ter njihovih priključkih, za praktično izvedbo pa ni časa in moči zmanjka. Obnova, to je dvig vsega slovenskega gospodarskega narodnega življenja, ki leži v milijardah strto na tleh počeni tudi socialno in moralno ozdravljenje naroda. Zato je treba krepke roke, enotne organizacije in veseplošne razgledanosti v sedanji položaj in vse narodove sile, pa tudi mnogo brezobzirnosti. Čimbolj Obnova se zapira v ožji krog in čimbolj se bo poudarila tem slabša bo njena moč in učinkovitost. Zelo želimo, da bi se ustvaril stalni svet za Obnovo z nami.

»Kakšno je razmerje med slovenskim kmetom in razumnostjo?«

»Tu bova prav kratka. Razumnost! Naš odbor ima stalne seje, ki trajajo po več ur. Kot predsednik zasledim vsako besedo, vsako misel, ki je sprožila v tem kraju. Rečem vam; mnogo sejinj konferenc in parlamentarnih zasedanj sem doživljal, a na toliko samozavesti v nastopu, na toliko zdravih idej in samostojnih predlogov sem spoznal razmerne malokje našel. Malo govorenja, pa mnogo misli in pobude.

»Pa ostane vse to na papirju?«

»O ne, vsak sklep sporočimo gospodu predsedniku, ki ga po močnostni takoj izvede in zato smo mu hvaležni. Sila razmer marsikaj danes ne dopusti, a prišel bo čas miru

in načrtnega dela in nato mislimo še sedaj. Moja želja je, da ostane ta naš odbor stalen in sodeluje z vrhovno upravo, ker bo le narodu v korist.

Nato je gospod predsednik prešel na sklepe zadnjih sej, o katerih bomo poročali kasneje. Javnost bo zanimal naslednji sklep odbora: odbor je na svoji zadnji seji sklenil, da se obrne s posebnim apalom v imenu beguncev na kmete iz ljubljanske okolice.

Gospod svetnik Škulj mi je pripovedoval o uspešnem sodelovanju kmečkih ljudi in Rdečega križa v letu 1941, in 1942. Takrat so bili na deželi ustanovljeni posebni odbori Rdečega križa, ki so skrbeli za begunce. Tako so v Velikih Laščah, Dolenjskavi, So. dražici in tudi drugih krajih na Dolenjskem kmetje sprejeli celo vrsto beguncev in jim pomagali. Da bi tudi ljubljanska okolica v teh časih nekaj prispevala v pomoč naših beguncev, bo izdan poseben razglas na ljubljansko okolico.

Gospod svetnik je nato iz svoje lastne skušnje pripovedoval, kako je leta 1942. prišel k njemu stara ženica in odstopila svojo posteljo begunk, češ »rečem je treba pomagati, pa četudi bom spala na peti«.

V pogovoru o tej akciji je zaključil: »Popolnoma zaupam, da bo tudi ljubljanska okolica pokazala razumevanje za naše reveže.«

V času najnovejšega razgovora so naju uradniki Kmečke pisarne večkrat prekinili, »Gospod predsednik, čakajo vas, prosim, saba je še prenatrpana, pridite!« Vstati sem moral in oditi, ker sem bral v predsednikovih očeh, da ga delo še bolj zanima kakor pa moje nadlegovanje.

Pri slovesu mi je, ko sem mu čestital ne sebičnemu in požrtvovalnemu delu, dejal:

»Naš odbor je prvi vstopil s prezidentom v čim ožji stik, priredil uspešno manifestacijsko zborovanje, ki bo ostalo v zgodovini naroda svetla točka sedanjih dni, saj je kmet sam spregovoril, šele za njim so z hvalevredno uvidenostjo pristopili tudi drugi. Pobuda pa je bila prepuščena nam. Ponosni smo, da je na pragu svetovnega preobrata pokazal pravo pot naš slovenski kmet. Samo ta označuje zrelost in samostojno mišljenje našega odbora. To iniciativno, samostojno delovanje si hočemo ohraniti v svojih rokah, ker smo pokazali dovolj preudarnosti — več kot mestni razumniki.«

Se mnogo vprašanj i rad stavlil gospodu predsedniku, pa mi je že stisnil roko. Povprašal sem ga po praktičnem delu v pisarni.

»Kar z mano pojdite, gospod urednik, pa boste videli.«

Peljal me je v dvorano, tja, kjer se zbira dan za dnem naš kmečki parlament — številni slovenski šupani iz vseh krajev našega podeželja. Prav v tem času so se že zbirali na posvet. Iz vseh krajev so tu zbrani vodniki kmečki možje z Dolenjskega, Bele Krajine, Notranjskega in iz Ribniške doline. V tej dvorani, v kateri je prostora za osemsto ljudi, se vsak dan zbira begunci, prisostvujejo poučnim predavanjem in produčujejo važna vprašanja.

Nato me je g. svetnik Škulj vodil v sobo, kjer se zbira begunci čez dan. Soba je vedno natrpana. Ljudje herejo časopise, razpravljajo o načrtih ter delu v bodočnosti si v družbi krajšajo čas, ki bi ga radi čimprej porabili za delo na svojem domu in polju. Če bi vsi Ljubljanci prišli sem in prisluhnili razgovorom teh beguncev, bi spregledali še tisti, ki v svoji zakrknjenosti še vedno nečijo.

Se bolj zanimivo je v uradnih prostorih Kmečke pisarne. To je res ni pisarna, temveč pravi semenj, toliko ljudi prihaja sem. Za vse pridejo begunci v to pisarno: tu naročajo drva, premog, prošnje za prenočišča, toč iščejo stanovanja, tu oddajajo prošnje za posojila, za službe, za rešitev ujetnikov iz vojaških taborišč, za njihovo zaposlitev, za pomoč bolnim itd. Vse, vse, prav vse lahko vidiš tu. Vso bodo in revščino našega preganjanega kmečkega ljudstva lahko ugotoviš tu. Uradništvo ima zato mnogo dela. Od ranega jutra do poznega večera, — Kmečka pisarna je izdale n. pr. 2.578 begunskih izkaznic, prijavile pa se jih je — namreč za prošnje — 4.100

Dalje na 3. strani.

Gospod urednik!

Človek težko molči, kadar doživi kaj takinega, kakor sem te dni jaz, in sicer spet na ljubljanskem tramvaju, ki je o njem tolikokrat govorila tudi v časopisih.

Peljal sem se z vozom št. 2 iz šempetrskega konca proti mestu. Na Ambroževem trgu se je pripodila v voz gruča šolarjev, starih kakih osem do deset let. Zagnali so po vozu kriki ko ješharji, se začeli priritati med drugimi potniki in jih svatiti s komolci, da so se kar vrteli ter naglo grabili za prijetnatke pod stropom. Stal sem v varnem kotu, tako da me ta invazija ni toliko prizadela, dobro pa sem opazil nejevoljne obraze potnikov, ki so zaradi teh nastilnih šolarjev skoraj izgubljali ravnotežje.

Tramvajski potniki so navedno zelo potrpežljivi ljudje in neradi začnajo kaj prepir, čeprav bi dostikrat imeli vsa pravica kaj reči, recimo — kakor zanj — na račun surovosti, podležnosti in slabe vzgoje šolske mladine. Tako so tudi zadnji ljudje, ki so jih tisti šolarji premetavali sem in tja po tramvajskem vozu, nekaj časa potrpežljivo prenašali kričanje in svažanje kakor z verige spuščeni pobalino, potem pa je njihova potrpežljivost dosegla svojo mejo, in nek gospod, ki ga je mali anadebudnež še tretjič ali četrtič sunil s komolcem, da se je kar opotekel, ej šolarja grabili za uho in mu potem poštno prisolil še klotufo.

V hitru je hrup po tramvajskem vozu utihnil, oklošutani pobalin se je stisnil h kroju in strahu, da ne bi še katere izkupil, dva ali trije drugi potniki so glasno odobraval nastop onega gospoda, neka senška zadal pri vratih pa je menda nekoliko užaljena pogledala v tla, rekla pa ni nič. Morda je bila to mamica onega izmed tistih divjih šolarjev, ki so se bili pripodili v voz, kakor

Splošnovali gospod urednik!

Pred dvema tednoma sem na vlaku bral vaš časopis. Poleg mene je sedel brile obleden gospod. Njegova zunanost je razodevala, da mora biti ta človek tudi po poklicu nekaj več.

Po dolgem branju sem ravno hotela časopis zganiti in ga spraviti v torbico, ko se oglasi tisti gospod in me takole ogovori: »Danes moro biti pa dosti novega; smem še jaz malo pogledati vaš časopis, prosim. Razdejav sem mu ustregla. Gospod je časopis

da je bil naročen katalož samo zanje in za nikogar drugega.

Blizni smo se Krekovemu trgu, tedaj pa se je tisti pravilno kaznovani pobalin že začel spet priritati, in sicer proti zadnjemu izhodu. Sprevednik ga je opazil ter ga posvetoval, da mora spredaj izstopiti, ne zadaj. Tedaj pa se je smrkavec — druge besede ne zasluži — sunkovito obrnil, se zadel na sprednika: »Ne! ter se je pogajal proti zadnjim vratom in trenutek nato že skočil s voza.

Potniki so se spogledali in zmajali a glavami. Brez dvoma za bili vsi enih misli: Morda bi bilo pa le dobro, če bi starši doma otrokom, ki jih pošiljajo s tramvajem v šolo, dopovedali, kako se je treba med potjo vesti, če pa se staršem ni nič do tega, naj bi pa vsaj učitelji na primeren način poučili učence, kako je treba »hoditi v šolo.

Sicer pa takšno vedenje šolarjev tudi ne razodeva prav preveč hvalenosti za uglednosti, ki jih mestna malozelotška družba daje mladini, da se lahko razmeroma poceni vozi v šolo. Če so se šolarji premajhni, da bi čutili hvalenost, ali bi bili vsaj za silo olikani, naj bi jim vsaj starši to na kak način dopovedali.

Nožtan.

na glo preletel z oči, kakor da ga zanima le to, o čem časopis piše, ne pa kaj. Da se ni imel namenja preveč poglabljati v branje, so mi brč dokazale naslednje njegove opazke: »E, sama reklama za list. Papir vse prenese, saj veste, gospa, kako je.«

Vlak se je že začel ustavljati in že smo se pripeljali na postajo, kjer sem morala izstopiti. Tisti gospod mi je vrnil časopis, ko je videl, da se mi mudi. Nizegor nisem rekla, čeprav sem se komaj premovala. Zapomnila pa sem si tega človeka dobro. Ne vem sicer, kdo je, vem pa po tistem najinem srečanju na vlaku povsem zanesljivo, kaj je. In veste prav zadržno tudi vi, gospod urednik.

Vse, kar danes časopis pišejo, je temu človeku le reklama! Se vedno le reklama, čeprav pišejo in svare pred smrtno nevarnostjo, v kateri se je zaradi rdečih krvotokov in njihovih simpatiziranj, ki mednje sodi brez dvoma tudi tisti gospod, znašel pošteni slovenski narod. Njemu je pisanje časopisov, ki skušajo ljudstvu prikazati pravi obraz sovobodilnega boja in rešeniščne cilje komunističnih tolpe tudi na Slovenskem, še vedno samo strankarski boj na »potrpežljivem papirju«, še vedno samo osebno sovraštvo do tega ali onega. Vsakemu preprostu podzestvanju je danes že jasno, da je nastopil čas, ko ne sme biti nobenih strankarskih razprtij več, ko je treba zbrati vse zdrave sile, ko je treba imeti pred očmi v prvi vrsti ohranitev naše narodne skupnosti, če se kot narod sploh še hočemo obrdniti. Le tistemu gospodskemu gospodu in številnim njegovim gomiljenikom to še vedno ne gre v glavo, to pa zato ne, ker nikoli niso bili pravi slovenski narodnjaki in ker jim to ne gre v njihovo sebični račun. To so ljudje, ki bi radi vodo še bolj skrali, kakor pa so jo že, da bi potem v njej še laže ribarili in

po mili solži še naprej obračunavali z vsemi, ki so se jim kakor koli kdaj zamerili. Vprav zato vidijo v vsakem osebno sovraštvo, ker sami koga osebno sovražijo. Vprav zato tako nebrlino govore, da časopisi samo lažejo, ker sami tako zagrizeno sovražno reanico, ki jih očividno čedalje bolj bode v oči.

Takšnim ljudem, mislim, bi bilo menda tudi čisto odveč, če bi jim svetovali, naj gredo vsaj malo na našo Dolenjsko, Notranjsko, Goriško ali kam drugam, kjer so vsaj nekaj ur gospodarile komunistične tolpe, saj bi zadržno tudi potem, ko bi na lastne oči videli vse grozote komunističnega razaja, dejali, da vse to vendar ni res in da je vse samo vreklaas

Slike o življenju beguncev

Gospod predsednik mi je nato pokazal be-
gunsko spalnico z dvanajstimi zaslonimi po-
steljami. Tu prenoči skoro vsako noč okrog
25 beguncev, dokler jih ne porazdelajo po do-
loženih krajih. Kmečka pisarna se je že več-
krat obrnila na Ljubljano, da bi kdo posodil
ali daroval kako posteljo za begunsko spal-
nico; do sedaj, kar je sila značilno, se še nihče
ni oglašil.

Vesel sem bil obiska, saj mi je mnogo
bdkril. Ob slovesu mi je gospod predsednik
dovolil, da obiščem tudi Pokrajinski kmetij-
sko-gospodinski tečaj za dekleta-begunko v
Komenskega ulici.

drugi se ubili brata Slavka in očeta ter
požgali dom 25. 5. 42., tretji so ubili dva
brata Marjana in Franceta na Turjaku 21. 9.
1943, nato še očeta 30. 10. 43., četrti brata
Franceta 29. 6. 42., peti brata Jožeta 19. 9.
1943. v Jelenovem žlebu, šesti drugi brata
Ivana v Vel. Laščah 21. 9. 1943., sedmi se-
stro Vero 25. 6. 1942.; drugim so zažgali dom
ali jim ga vsaj oropali.

V razgovoru so dekleta govorile z veliko
hvaležnostjo o pobudnikih tega tečaja, da
sem že v vezi gospodinskega tečaja ugotov-
vil, da so kljub vsem nesrečam zadovoljna

stvi skuhati dobro in redline jed in prijazno
urediti stanovanjske prostore.

Sveda razpolagamo le s skromnimi sred-
stvi, kar nas pa prav nič ne moti. Je prav
in dobro je, ker se bodo dekleta tem lažje
znale doma, kjer bo najbrž spočetka tudi
manjkalo najpotrebnejšega.

Prakso skušamo vezati, kolikor paš mo-
remo v danih razmerah, a teorijo, ki je
skupno poslušajo v učilnici. Katere predme-
te imajo?

Zlasti gospodinjstva, kjer dobe napotke
za umno opravljanje, dalje navodila za pri-
pravljanje tečne hrane. Tu sveda, da se ne
sme n. pr. hrane preostati le po tem, kako
prijazno posameznemu okusu, marveč kako pri-
ja potrebam telesa, da ga stori delazmožne-
ga in zdravega. Učijo se jedilne obroke pre-
računati, kar jim bo tudi pozneje prišlo
v dobro. Prepričale se bodo namreč, da je
marsikatera jed, ki so jo prištevale med
drage, v resnici poceni in se je ne bodo
bale večkrat postaviti domačim na mizo.

Pri vrtnarstvu jih opozarjamo, kako naj
družijo lepoto domačega vrtička s korist-
nostjo, da ne bo miza niti pozimi brez se-
lenjave, pa tudi ne brez pušljčka poleti.

Da se snajdejo tudi v prilikah, ko se
oglasijo v hiši neznan gost, bolezen, smo
določile v urnik tudi pouk o zdravstvu in
potrebni bolnikov.

Verjetno bo večina naših tečajnic nekoč
poklicana k osonanju družine. Da bodo
znale prav vzgajati bodoči naraščaj in ta-
ko delati za lepšo bodočnost naroda in do-
movine, skrbi pouk o vzgojstvu.

Naša kmečka gospodinja mora pogosto
nadomeščati gospodarja. Zato je nujno po-
trebno, da je temeljito poučena tudi v vseh
vprašanjih, ki so važna za kmečka gospo-
darstva. Iz tega razloga je tovrstnim pred-
vzajem določen dober del teoretičnega
pouka.

Cim bolj smo v delu s tečajnicami, tem
močnejše čutimo, da je doba tečaja z ozirom
na izredne naloge povojne gospodinjstva mnogo
prekratka. Kam se bodo obrnila dekleta po
končanem tečaju, če se ne bo odprta pot
domov? — Tudi dekleta to nemočno skrbijo. Res
je, da se stalno oglašajo gospodinjke, ki bi
jih želele v službo, a dekleta se ne odločijo
lahko. Nekatere so že poskušale, pa se niso
dobro počutile. Med službo na deželi in med
službo v mestu je pač velika razlika. Med-
tem ko so na kmetih poslali člani družine, ki
sede za isto mizo in opravljajo ista dela, so
v mestu mnoge družine, pri katerih se na-
vadno le bolj tuji in pogrešajo tople do-
mačnosti. Kakor želimo, da s zaključkom
tečaja odidejo dekleta s tovrstno izobrazbo,
ne želimo, da bi se navzele tu v mestu pre-

Tu, kjer lahko begunci povedo vse svoje želje, je še posebno mnogo dela

močnega mestnega vpliva, ki bi jih kmeč-
kemu domu le odtegnile.

Te misli gospodične voditeljice se mi
dale pobudo, da sem še enkrat stopil k
dekletom in začel razgovor o šoli in delu,
ki jih čaka, ko se vrnejo domov. Z veseljem
lahko pribežem, da je voditeljica bojazna,

lastni semili, tako se dekleta jamstvo, ker
je v njih toliko ljubezni do rodne grude in
domačije, da bodo slovenske domove zopet
ogrele s domačnostjo, ki so jo v begunstvu
tako kruto pogrešale. Vrnile se bodo na sve-
je domove in ostale hvalne tistim, ki so
jih v najtežjih urah razumeli in jim vsaj

Tudi v šivalnici je mnogo dela

da bi se dekleta zaradi mestnega vpliva
morda odtegnila kmečkemu domu, nepotre-
bna. Dekleta so govorila le o domu, o vrto-
vih, travnikih in njivah, kamor se hočejo
jim prej vrniti. Zato bo ta tečaj rodil do-
bre sadove. Kakor so kmečki možje in fantje
poročili, da se bodo naši begunci vrnili
na svoje domove k obnovitvenemu delu na

male pomagali lažjati notranjo bol — hre-
penenje po domu in semili.

K vrticam o življenju beguncev v Ljub-
ljani dodam h koncu tole: Ljubljanci, od-
prite oči, da boste lahko odprli srca in se
spomnili v praznikih trpljenja našega ljud-
stva in da se boste s njimi lahko veselili
tudi Vstajenja in smage nad komunizmom.

(Foto Pavličič, Poljanska c. 12)

Begunski »parlament« rešuje dnevna vprašanja

Pri dekletih-begunkah.

Ze pri vrodu bivše valedrogerije »Isis«
sem na vrtu zagledal rdečelična dekleta. Gra-
bile so listje, smeti in brskale po krpicah, s
travo obrobijene zemlje. Malce začudeno so
me pogledale, ko sem jih zmotil pri njihovem
zamišljenem delu. Nič jim nisem zameril, saj
sem se brž spomnil, da so njihove misli na
njihovem domu.

Bila so dekleta iz Smartnega, Dolenje va-
bi pri Cerknici, iz Strug. Izrabila so sončne
minute prostega časa za odmor pri delu na
vrtu. Brez dvoma so se tu počutile najbolj
srečne, saj sem lahko že iz njihovih kretanj
spoznal, da so zadovoljna, da vsaj malo var-
kavajo prijeten vonj pomladne zemlje, ki jih
čaka na zapuščenem domu, pa ne morejo tja.

Pred hišo so izedli na cementnem pločniku
otročički. Zvedavo so me pogledali, na vpra-
šanje, od kod so, pa mi takoj povedali, da so
iz Bloške polce in iz Črnomlja. V tej hiši
stanuje namreč nekaj begunskih družin s šte-
vilnimi otroki, tako mati z devetimi otroki,
katerim so komunisti ubili očeta. Skoro bi
se zadržal pri teh nedolžnih otročičkih, ko so
mi pripovedovali o svojem pokojnem ateku,
da mi je bilo kar hudo, če bi me ne zmotila
dekleta, ki so hitela v prvo nadstropje. V
gornjih prostorih vile je namreč Pokrajinska
uprava na prošnjo Kmečke pisarne in na po-
budo požrtvovalnih strokovnih učiteljic od-
prla večmesečni kmetijsko-gospodinski te-
čaj za dekleta begunko. Malce začudeno so
me pogledale, ko sem tako korajžno povpra-
šal, od kod so doma. Saj si skoro nisem mo-
gel zapomniti vseh imen, iz toliko različnih
krajev jih je privedla nesreča v Ljubljano.
Iz Smartnega pri Starem trgu, iz cerkniške-
ga okrožja, iz Vidma, Strug, Bloške polce,
Bjodice, Logatec, Polce, Zagradca, Nadleska,
Krk, Višnje gore, Loškega potoka, Tomilja,
Starega trga, št. Jurja pri Grosuplju, od Sv.
Križa pri Kostanjevici, iz Dolenje vasi pri
Ribnici, s Ilve gore, s Čateža, iz Zelmelej
in drugod.

Ko sem jim povedal, da sem iz uredni-
šva »Slov. doma«, so mi zaupale več. Eni
so ubili brata Toneta 22. 7. 43 v Gorjancih,

in so našle uteho v delu in učenju na tem
tečaju.

Gospodična voditeljica tečaja Krajne
Anica mi je prošnja, da si ogledam prostore,
prav rada ugodila. Prostor — kuhinja, učil-
nica, šivalnica in spalnica — so vzorno ure-
jeni.

Da ne bo kdo mislil, da hočem komu
delati skomine po dobrotah v tej kuhinji,
moram takoj pripomniti, da tu ne diši po
pečenki, tortah in poticah.

Gospodična voditeljica mi je, ko sem se
zanimal za tečaj sam in o možnostih prak-
tičnega pouka, povedala mnogo, kar bo za-
nimalo tudi javnost.

O pomenu kmečko-gospodinskega tečaja.

»Tečaj, ki ga tu vodimo, se vrši po na-
črtu, ki je predpisan za tovrstne tečaje na
deželi. Glavna svrha tečaja je, pripraviti in
usposobiti dekleta za njihov bodoči pokli-
ce, to je za poklice kmečke gospodinjke.

Te naloge se živo zaveda tako učitelj-
stvo, ki na tečaju deluje, kakor tudi tečaj-
nice; saj so to dekleta, ki jih čakajo v živ-
ljenju še posebno težke naloge. Marsikatera
bo morala začeti prav pri temelju graditi
novo domačijo, zato jim je poklicna izobraz-
ba dvakrat potrebna. I

Zanima vas, česa se v tečaju dekleta uči-
jo in v čem se vadijo? Da pride vsaka po-
sameznica zanesljivo do vseh praktičnih vaj,
smo tečajnice razdelile v menajode se sku-
pine. Na ta način se temeljito seznanijo s
raznimi ročnostmi, ki so v domačem gospo-
dinstvu potrebne. Tako je ena skupina sa-
poslena s pripravljanjem hrane, druga s po-
spravljanjem hišnih prostorov, zopet druga
s snajenjem in spravljanjem perila ali s šiv-
vanjem, po končanem delu s branjem stro-
kovnih listov in pisanjem navodil.

Pri praktičnih vajah posvečamo posebno
skrb za privajanje reda in čistote. Saj veste,
kako pritegne kmečka hiša, ki že na zunaj
kaže enažno gospodinjlo. Navajamo jih tudi
na varčevanje, na smoterno delo, ko posle-
dico preudarne razdelitve istega. Skušamo
jim dokazati, da se da tudi s pičlimi sred-

Teoretični pouk nudi dekletom mnogo razvedrila

Komunisti spet tepeni

Tolovaške tolpe so poskušale svojo srečo
tudi v Rovtjah, kajti zdelo se je, da morajo
osvoboditi tudi Rovte, kjer žive ljudje
spod groznim terorjem okupatorja ter be-
hili izdajalcev. Kot dokument vsaga tega
grozodejstva je priča neporušena vas.

Da so ravno Rovte rdečim volkovom trn
v peti, popolnoma razumemo, kajti rovtar-
ska pest in arce eta tolovajem dobro pozna-
na. Zlasti tistim banditom, ki so preživeli
poraz na Belet. Zavedajo se dobro, da so
bili ravno Rovtarji tisti, ki so komunistič-
nemu dolomitakemu odredu zadali smrtni
udarec ter že pred letom dni napravili ko-
neo njihovega osvobajanjcu v teh predelih.

Dne 18. marca so zopet poskušali svojo
srečo. Ker pa so se že vnaprej zavedali trde-
ga oreha, ki se ne stane samo z vpitjem na
predajo, so poklicali na pomoč vsaj kar leže
ino gre. Tako so sodelovali na sektorju
Logatec-Rovte-Hotedrčica sledeče brigade:
Prečernova, Gregorčičeva, Gradnikova, Vo-
škova (v Hotedrčici), Dolomitški odred, Ro-
ška brigada. Rovtarji smo bili prepričani,
da bomo imeli dela vsaj nekaj dni. Napad
so izvedli tako, da so obkrožili Hotedrčico,
blokirali Rovte ter istočasno napadali tudi
Gor. Logatec.

Ko so požgali telefonske drogeve vzdolž
ceste, ki vodi v Rovte, so začeli obstrajje-
vati Rovte. Borba se je pričela ob 6.30. Za-
na je bila to prva mednarodna vojska, ki
smo jo doživeli, saj so na nasprotnikovi
strani sodelovale sledeče narodnosti in dr-
žave: »Narodna osvobodilna vojska, Bado-
glijeva, Mongoli in Hrvati. Prepričani v
svojo zmago so tolovaji kot vedno pozivali
na predajo ter obljubljali celo amnestijo.
Krepko so se to pot Rovtarji, katere diči
izredna hrabrost in požrtvovalnost, virgli
v boj. Planili so na rdeče junake a tako
silo, da so boj odločili v svojo korist že ob
pol treh popoldne, brž nato pa s svojim
orožjem pomagali tudi ostalim domobran-
skim edincem, da so mogli iz obrambe v
protinapad. Za samo patrolo, ki so bile
poslane na teren zaradi zbiranja podatkov,
so se vrnilo skozi vse zasede. Tako je ena
sama patrola 7 ljudi privedla a seboj 8
ujetnikov. Kako intenziven je pa moral biti
vodja druge patrole, se vidi že po tem, da
je zajel 14 komunistov a svojimi 10 ljudmi.
Vsekakor so komunistom tudi to pot ni
izplačalo tvegati svojih glav. Zmagovalcev
plen pa je bil nad vse zadovoljiv. Na bojišču

so pustili komunisti preko 40 mrtvih. O šte-
vilu ranjenecv pa ne moremo govoriti, ker
jih nismo šteli. Prepričani pa smo, da njih-
ovo število ni majhno ter gotovo prekaša
število mrtvih. Število ujetnikov pa je do
danes naraslo na 43. Tem je treba dodati
tudi one, ki so se prostovoljno rešili iz
vzorno urejene vojske, pri kateri so vojaki
postojali kot nekakšni apartanski vojaki, toda
ne zaradi utrjevanja, temveč zaradi po-
manjkanja.

Ujetniki pripovedujejo grozotne stvari.
Razni politkomisarji pobijajo ljudi kar pred
četo. Zasiljevanj ni več. Pred nekaj dnevi
so tako ubili tri Gorenjce, ker so poskušali
pobegniti iz njihovega raja. Ko so bili vo-
jaki postrojeni, je zaklical politkomisar:
Strelec naprej! Kot živina so planili stari
tolovaji naprej ter pobili izdajalce. Z gro-
zoto pripovedujejo in se spominjajo imena
Crt. Je to politkomisar Prešernova brigada.
Kazen božja pa je doletela tudi njega. —
Ustrelil ga je nek tolovaj ponoči, ko je bila
četa v zboru.

»Kam pa sedaj mislite?« jih vpraša do-
mobranski častnik. »Kamorkoli, samo nazaj

ne več. Vojaka, katere hoče obstojati, mora
imeti zaslonbo pri ljudeh, mi pa smo bili
skrajno nepriljubljeni, kamor smo prišli.

Ko so se umili in nahranili, smo si vo-
ščili arene dni. Gorenjci kot Primorci so
bili silno presenečeni nad gostoljubnostjo
rovtarskih fantov. Želeli so samo še svedeti,
koliko ljudi je branilo Hotedrčico. Ko smo
jim povedali, so se smejali. »Nič čudnega,
če so se naši gonjači jezili na nas,« so od-
govorili.

Za komunistične tolovaške odelce je bil
pretekli teden teden črnih dni. Po porazih
na Trški gori, na Javorovici v Gorjancih,
pri Grosuplju in pri Podpeči pod Krimom
so komunisti imeli nad 700 mrtvih in mnogo
ranjenih. Ti porazi so komunistično vodstvo
tako zaskrbeli, da je ukazal IX. korpus NOV
in PO osredotočenje vseh svojih tolp in
ukazal skupen napad in likvidacijo hotedr-
ške in godoviške postojanke.

Vse te komunistične tolpe IX. korpu-
sa so se v soboto pred Jožefovim v po-
novnih napadih navlekle na hotedrško po-
stojanko, ki je je branila majhna posadka
junških domobrancev. Napadali so vse dan
in vsa noč — brez vsakega uspeha. V ne-
deljo so svoj napad ponovili, vendar ravno
tako brez uspeha. Komunistične tolpe so
med tem časom obkrožili domobranci in so-
sednih postojank in jih s hudim ognjem
razbijali, dokler se niso komunisti kljub
premoči morali umakniti.

Slike iz Godoviča in Hotedrčice, ki jih
objavljamo, dovolj zgovorno pričajo, da so
bili boji zelo hudi. Komunistične tolpe so
vrgle na vasi okrog 500 min in ti lepi vasi
skoro porušile. Fantje so kljub hudemu boju
in premoči vztrajali. Na kraju »epopodov
pri Hotedrčici« so potem našli in pokopali
21 mrtvih tolovajev, zelo mnogo pa so jih
bežeči komunisti odpeljali s seboj. Ljudje
so našli 7 velikih voz ranjenecv, ki so jih
odpeljali komunisti iz obeh krajev. V teh
bojih je padlo preko 150 mož — pripadnikov
tolovajskih čet. Med domobranci ni bil nihče
smrtno zadet in tudi številni ranjenih ni ve-
liko. Ubit je bil le en civilist. Pri Godoviču,
kjer so bili boji prav tako hudi, so komu-
nisti izgubili mnogo mož, nad 30 pa so jih
ujeli.

Tako jim mineva čas ob branju in razpravah o naših v bodočnosti

»Prijetnost« je pri praktičnem delu v kuhinji

Od Stične do Prečne — pet mesecev hoda

Koliko je prehodil in kaj je videl med tolovaji prisilni mobiliziranec v petih mesecih

Prisilni mobiliziranec, ki je pet mesecev hodil po rdečem prahu, je med drugim povedal marsikaj zanimivega in za tolovajski svet, njegov red in pravico dokaj značilnega, kakor o lovu na skrivace, o zanimivih predavanjih na komunističnih mitingih ter zabavni debati na njih, o velikih komunističnih načrtih, ki da jih bodo uresničili vsaj po vojni, če ne prej, ter podobno. To pripovedovanje je zanimivo zlasti v toliko, ker nam pokaže, kako misli tista preprosta komunistična raja in kako si po svoje predstavlja ureditev pri nas, česa vse se je naučila od svojih komunističnih učencikov, kakšni ljudje se zbirajo ter kako približno teče vsakodnevno življenje med tolovaji.

Ne bom vam opisoval, kod sem hodil, ker ga ni strokovnjaka, ki bi mogel natančno opisati pot, kod vse je bil, če se je s tolovaji potikal okrog. Zdi se sam sebi kakor tisti maček, ki si ga kje dobi, pa si ga zavezal v vrečo, da ne bi šel nazaj. Večinoma si tako utrujen, da se sploh ne brigas, ali si na zemlji ali Marsu, samo da imaš mir, kaj za pod zob in da se napiš. Vse svojo pot, ki sem jo prehodil, bi na kratko označil takole: dokler je bilo, se je žrlo, potem pa se je začelo pasje življenje, beganje iz kraja v kraj, iskanje novih »položajev«, večno zasledovanje po Nemcih in domobranci, praske, napadi, žiganje. Končno pa pot sama tudi ni take zanimiva kakor razni dogodki in pogovori pod lipo, ali v tolovajskem žargonu rečeno pogovor »pod bukvu«.

Začelo se je

Kakor hitro se je zvedelo, da so se s vojaki generala podali, so tudi savaški vojaki storili tako, kakor se savaškemu vojaku spodobi: pometali so puške proč, pokazali sila prijazne obraze in bili vsi bratje. Ker je komunisti tudi vsakemu tovarišu, je bilo tedaj v Stični bratstva in tovarštva za cela skladišča...

Komunisti so takoj uvedli splošno mobilizacijo. Odšli smo v Mirno in tam so me vtaknili v 4. bataljon Gubčeve brigade. Tako sem naenkrat po čudnem naključju — bolje rečeno, zaradi izdajstva savašev — postal pripadnik tiste vojske, ki sem jo kot legionar leto in pol vnato preganjal po etičkih gozdovih.

Gospodarsko vprašanje — rešeno

Med potjo sem videl vse polno spominov badoljevske slave: polomljene avtomobile, puške križem kračem, razmetana oprema itd.

Ker smo se taval v »temi« in še nismo poznali »pravega evangelija«, so nas vsi dan mahali na »političnih urah« in nam dopovedovali o pomenu komunizma, o tem, kako se je komunizem v Rusiji razvijal, o revoluciji in gospodarstvu. Najhuje ne sprotje o »sumnem« komunističnem gospodarstvu sem doživel nekoč, ko nam je politikomisar govoril o gospodarstvu v neki požani vasi. Kvišku so štrleli ožgani zidovi, vse naokrog je še smrdelo po dimu, a komisar je govoril o pametnem gospodarstvu in lepši bodočnosti...

O vsem o govorili, o vsem si ališal, samo o slovenstvu in Slovenčih ničesar. Nihče se ni spomnil zemlje, katere sinovi se borijo in padajo zaradi komunističnih zločinov za »boljši red«.

Kako širokopotezno so si zamišljali gospodarstvo po vojni, naj pove tale pogovor pod bukvu:

»Po vojni bomo obdelovali zemljo samo s stroji in traktorji. Ne bo se treba več znojiti.«

»Tu, po Krški dolini bi se že dalo tako obdelovati. Po hribovitim svetu, tam bo pa nekoliko težje.«

»Bomo pa po dolinah boljše obdelali. Drugod bomo bolj skrbeli za industrijo.«

»Kako, ko pa moramo že zdaj dobro gledati, da obdelamo čim več zemlje, če se hočemo preživeti.«

»E, nikar ne skrbi, tovariši! Bele pas bomo tako in tako vse pobili. Zadošči bo, če nas ostane le 20 odstotkov. Za tih 20 odstotkov ljudi bo pa že dovolj hrane. V Gorjaneh, kjer je mnogo gozda, bomo ustanovili in pospeševali lesno industrijo. Lesne izdelke bomo pošiljali v Banat, od koder bomo potem dobivali v zamenjavo za naš les žito in moko.«

Tako na kratko in jedrnatno je bilo rešeno naše gospodarstvo po vojni.

Prvič čez Gorjance

Pršli smo v Pristavo, kjer smo ostali štirinajst dni, dokler ni prišlo nemško letalo in smo se razleteli po gozdu. Ker ni bilo več varno ostati, smo odrinili. Šli smo proti Gorjancem. Vrhpolje so zadnja vas pod Gorjanci, od tu naprej se začne pot vzpenjati. Pot je bila slaba, kamenita, muhe so začele pešati. Morali smo jih čkati in dvigati. Pot je peljala med množnimi stoletnimi bukvami. Križem kračem so ležale polomljene manjše bukke. S težavo smo se kopal čeznje in še mulam smo morali pomagati. Hodili smo noč in dan brez politika, jedi in pijače. Noge so postajale teže, očuljenje in krvave. Z me no je hodila neka ljubljanska arcaja in vzdihovala: »Oh, ko bi imel copate!« »Butee,« sem si mislil, »pa bi doma ostal in bi sedelja lahko hodil doma po kuhinji v copatah.«

Vedno bolj smo utrjeni, telo je samo še stroj. Opletamo se in opletajoč dremljemo. Tak pride na najvišji vrh Gorjancev. Utrunjeni smo se seestili, toda se se dere komandir s konja. »Lahko tebi, tovariši,« sem si mislil, »ki hodiš s konjskimi nogami.« Na nesečo je opesala še mla in moral sem zadeti strojlnico na ramo. Komaj smo se privlekli v Jugorje onstran Gorjancev, kjer smo povečerali in zaspali kakor ubiti.

Od sedaj naprej smo se vrtili to ali onstran Gorjancev ter se izmikali nemški

ofenzivi. Pršli smo do hriba, od koder smo videli Zagreb, in spodaj do Podzemlja pod Metliko. Ko je postalo malo bolj varno, smo se spet pomaknili čez Gorjance na dolensko plat.

Lov na skrivace

Najbolj so komuniste skrbeli skrivaci, ki so imeli priliko, izogniti se časti, da bi nosili »osvobodilno« puško in »osvobodila« ljudstvo. Kajti kdor je imel količjak prilike in vsaj še malo sramu, mu srce ni dalo, da bi hodil s tako »osvobodilno« bando okrog ter kradel in jemal v imenu »osvobode«. Morda se bo to meštanu, ki je sportno vzgojen, malo čudno zdelo. Toda kmet, ki ve, kaj se pravi trdo delati in pridelo-

tresel, ko je zagledal pred seboj sina, o katerem je mislil, da je v brigadi.

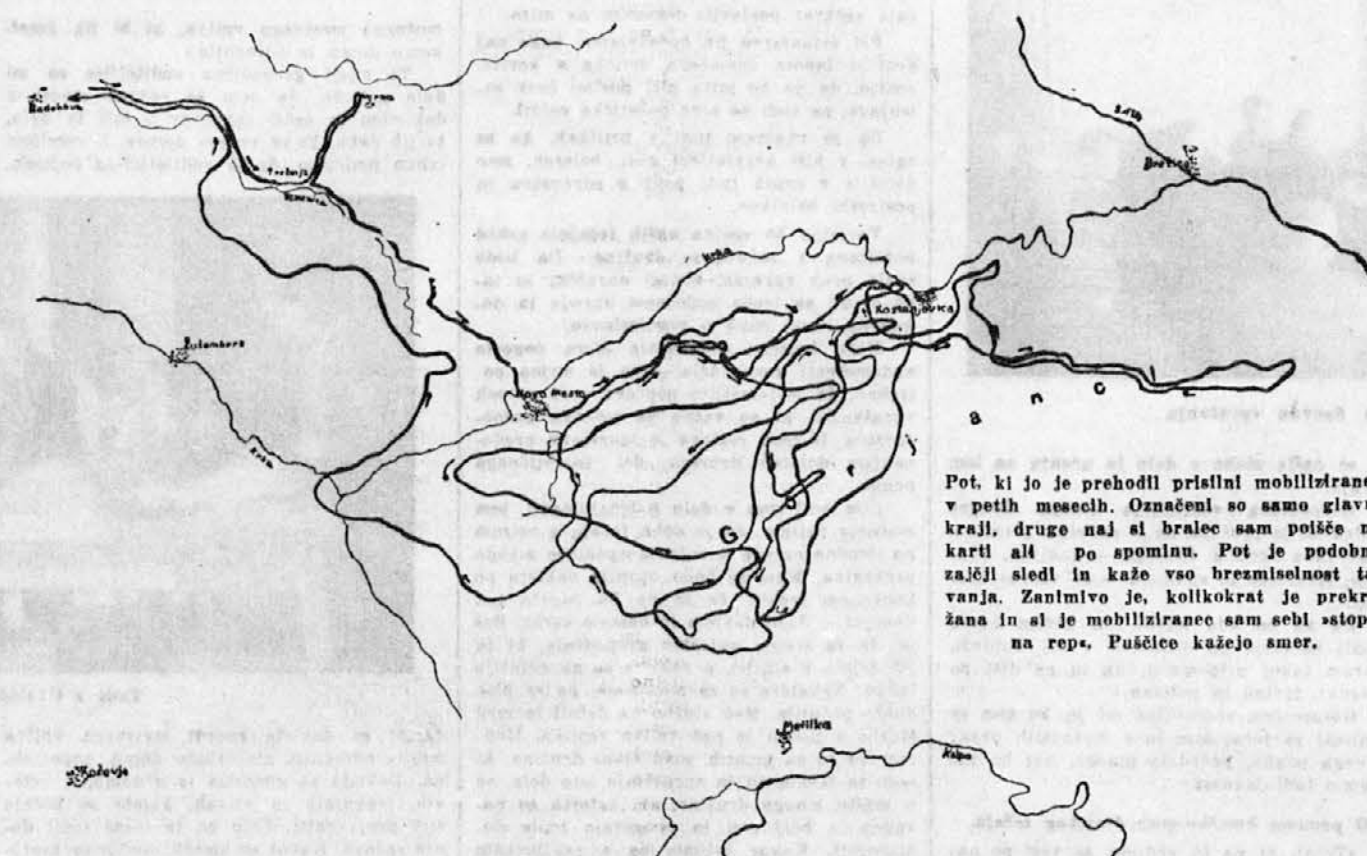
Vsi smo šli potem v hišo. Pa se temu ni treba preveč čuditi, zakaj politikomisar je vedel, da so pri hiši prejšnji dan klali. Vse klobase so nam morali speči, kolikor so jih imeli. Spet smo se nabasali, da nam je stopila duša do grla. Kar nismo mogli jesti, smo vzeli s seboj. Tako smo se mudili in mastili v hiši do petih zjutraj in tedaj se je zgodilo nekaj, na kar so pri klobasah pozabili vsi s komisarjem vred.

Zadnja dva skrivaca sta bila vendarle še v onem seniku. Proti jutru sta mislila, da smo že odšli, in sta prilezla ven. Takoj so ju ujeli, zvezali in pri vsaki besedi, ki sta jo spregovorila, sta jih dobila v znamenju »tovarištva« s puškinim kopitom.

piralo. No, končno je tudi Hace dobil priznanje, in sicer med tistimi, ki so mu najbolj podobni. Najbrž je imel Hace mnogo »političnih nasprotnikov«, da je tako pridno kradel...

Šaljivec med tolovaji

V četi smo imeli nekega Frančka, debelega in naravnost zamaščenega možakarja, ki je imel po mnenju vseh eno kolesce premalo. Rekli so, da ni pri zdravi pameti. Seveda je vprašanje, ali je bilo res tako, ali pa ni hotel biti »pameten«, ker mu je tako bolj kazalo. Zaradi pomanjkanja možganskih vitaminov mu niso dali puške v roko, kar pri komunistih pomeni, da si le pri zdravi pameti, posebno če si star komunist,

Pot, ki jo je prehodil prisilni mobiliziranec v petih mesecih. Označeni so samo glavni kraji, druge naj si bralec sam poišče na karti ali po spominu. Pot je podobna začeli sledi in kaže vso brezmiselnost tavanja. Zanimivo je, kolikokrat je prekržana in si je mobiliziranec sam sebi »stopil na rep«. Puščice kažejo smer.

Mitingi

V vsem komunističnem sistemu in življenju so mi bili vsi mitingi, na katere se je splašalo. Ko so ti enkrat na mitingu okrepili duha, so poskrbeli še za telo. Jedlo in pilo se je, da je bilo veselje, boljše družba komandantov in politikomisarjev pa je v »posebni sobi« reševala s »tovarišica« me »gospodarska, socialna in druga vprašanja do belega dne Prispevke za miting so si v »svobodni republiki« polskali kar pri najbližjih kmetih in tako ni bilo treba nobenega odbora ali kakih posebnih »narodnih« ali drugih »zgodovinskih« dam, da bi poskrbele za dober buffet. Vsek je rajši dal, kakor da bi se njega odpeljali.

Tako smo bili nekoč v Prekopah. Nekaj časa sem stražil aretirance, potem pa so me poslali v patrolo vabit ljudi na miting. Toda na miting ni prišel nihče od povabljenih. Zato smo se razšli, prej pa smo še spili, kar je bilo pripravljeno. Drugi večer je bil zopet miting, in sicer v nekem mlinu. V smislu komunističnega reda, kjer je delo neprocenljiva vrednost — saj smo postopali pet mesecev tja v tri dni — smo med mitingom ličkali. Ker ljudi zopet ni bilo, si nismo delali mnogo preglaiv. Nategli smo pili iz lonecev, ko pa je bilo to premalo, so nam prinesli kar v škafih, češ za take krave je že dobro. Vinska »ideja« se nas je vedno bolj prijemala in proti jutru je bilo vse že bolj podobno norišnici kakor mitingu. Sredi tega navdušenja nas je presenetila »zabuna«. Napadli so nas Nemci. Zopet smo vzeli pot pod noge in šli novim dogodivščinam naproti.

»Dobrotnik« človeštva

Nekega dne smo se spravili po kosilu na zoprotno, toda koristno delo. Pobijali smo uši. Loviti jih ni bilo treba, ker kakor si zagrabili, je bila uš. Med klanjem naših ljubeznivih tovarišev je nanesel pogovor na to in ono in Bog si ga vedi, kako smo prišli na pogovor o znanem razbojniku Hacetu. Ker je bil naš politikomisar prav to tovariš in je komunistično enakopravnost tudi dejansko izvajal, je tudi on z nami pobijal uši, seveda svoje, ki jih ni imel malo. Ta se je za tovariša Haceta hitro potegnil in je rekel: »O, saj to je bil pa naš človek. Že v bivši Jugoslaviji si je pridobil mnogo zaslug s svojim pozitivnim delom. Sovražil je škrici kakor mi, jemal bogatinom in delil revežem, kakor delamo tudi mi.«

Nekaterim, ki so se prej iz Stične dobro poznali Haceta in njegova človekoljubna dela, se je tako komisarjeva trditve zdelo le predebel in se je nekoč oglašil:

»Dobro, tovariši, kaj pa praviš na to, ko je Hace vzletel kmetu edini par volov in jih prodal, kupnino pa dal »neznane« revežu? Kaj se ti ne zdi, da je bil ta kmet zelo oškodovan, ker si ni mogel kupiti drugih volov.«

»Ja, tovariši, je že moral biti tisti kmet, ki mu je Hace vzletel vole, kak naš bivši nasprotnik. Drugače Hace ne bi kaj takega storil.«

Ker je še marsikomu drugemu iz naše čete Hace marsikaj »dobrega« storil, je presneto dobro vedeti, kako je Hace »reveže« pod-

kakor je bil ta Franček, in se znaš izogniti puški.

Bil pa je Franček le korajšen fant in se je rad ob kaj obregnil, pa če je bilo višjim po volji ali ne. Ker je imel pogosto tudi svoje domisljice in ga je očitno zelo zanimalo, kako je kaj zunaj »svobodnega« ozemlja, je spravil tega ali onega komisarja dostikrat kar v zadrego. Nekeč je komisarju zastavil takole vprašanje:

»No, tovariši komisar, kako pa kaj Angleži? Ali gredo nazaj ali naprej?«

Komisar je v začetku sicer začel na široko dopovedovati, da Angleži »dobro« delajo, na koncu pa je pripomnil: »Če bi pa slučajno le prišli z njimi skupaj, ne smete preveč vpiti življenja.«

»Tovariši, pa zakaj neki ne bi smeli vpiti življenja, saj vendar vedno trditve, da nam Angleži pošiljajo živeč, obleko in druge reči.«

Toda tovariš komisar je odgovoril na okoli takole:

»Saj se tudi spodobi, da so nam toliko poslali, ko jih vendar tako podpiramo (!!). Mi na Balkanu zadržujemo (?) celih šest nemških divizij, medtem ko jih v Italiji vsa ameriška in angleška vojska zadržuje komaj osem.«

Franček je imel tovariša, ki je bil dvakrat tovariš. Ušiv in pijan je bil vedno kakor Franček. Tudi v umivanju je Frančka posnemal in se ni nikoli umil. Po postavi pa je bil pravo nasprotje: koščen, dolg in sun kakor preklja.

Nekoč sta se ga dva šaljivca med tolovajsko vojsko pošteno navlekla, nakar sta se spravila v hlev, držala vsak svojo čutaro, sedela vsak na svojem kupu slame in se drla:

»Živijo Stalin, živijo Tito!«

Če bi Stalin ali Tito vedela za ta svoja vneta prišasta, bi jima prav za trdno podela posebno odlikovanje, recimo red krvave uši.

Nekoč je Franček vprašal komisarja, kdaj bo konec vojske in kdaj bo prišla tista obljubljena osvoboda. Komisar mu je takole odgovoril:

»Zame bi kmalu že danes prišla, ko smo bežali. Če ne bi dovolj hitro bežal, bi bil že »svoboden.« (Ta dan smo bežali pri St. Jernejju pred domobranci.)

Bajke v Gorjancih

Na mitingih je politikomisar večkrat govoril o Angležih. Pravil je, da je bil sam dalj časa v Angliji in da so mu razmere tam dobro znane. To je bilo nekoč na nekem mitingu. Govoril nam je, da osvobodilna vojska na Slovenskem pošilja vse svoje teške ranjence k morju, kjer jih potem Angleži jemljejo na svoje ladje ter odpeljuje v bolnišnice. Oglašila pa se je neka ženska ter ga zavrnila:

»Kaj boš govoril, da si iz Anglije, ko te vendar poznam, da si bil vedno v Novem mestu doma.«

Ta komisar nam je tudi trobil, da imamo tudi že svoje lastno brodogradnjo, namreč vse ladjeve bivaše Jugoslavije, ki da so ga Angleži izročili Titovi vojski, a ko ga je nekoč vprašal, kje imamo vendar pristanišče, kjer naj bi bila tista mornarica osvobodilne vojske, mož ni vedel odgovoriti ničesar določnega. A tudi takšna vprašanja ga niso motila, da ne bi razpravljal celo o tankih. Dejal je, da so Angleži z letali pripeljali 30 tankov in da bodo v kratkem prišli in z njimi napadli Novo mesto. Odložila pa da so jih letala na Hrvaškem v Kordunu.

Dolgo smo čakali to tanke, a pričakali jih seveda nismo. Začeli so se porajati za nas čedalje hušji dvomi o tem, in zato ni

Dolenska zemlja

Oj dolenska zemlja, kraj krov, pepela!
Tvoje širne, mirne hoste so morišča.
Tvoja bela sela — črna pogorišča.
Tvoja pesem v grozi src je onemela.

Preko tvojih gričev se podé krdela
vseuničujoča, brez vesti, ognjišča.
Vsak dan nova truma išče zapestišča
v begu, da bi vsaj žoljenje si otela.

Kje so tvoja varna pota, mirni krovci?
Kje so tvoje bele šole in zvoniki?
Kje na gričih tvojih temni so gradovi?

Vse je v razvalinah, krov! Stok in kriki
slišijo se, vidijo se zublji novi...

Kje je stiska, slična stiski tej veliki?

Vinko Žitnik.

čudno, če je zopet nastopil Franček in vprašal politikomisarja:

»Tovariši, tankov ni od nikoder, kako to? Povej mi, zakaj jih ni?«

Politikomisar je bil v zadregi in Franček se je samo hudomušno nasmešnil, mi pa smo se po tistem smejal, kakor se med dobro družino spodobi.

Čez 14 dni je bil ta politikomisar ranjen v nogo in ga je rana hudo ekelela, ker ni bilo zdravljen in ker smo bili vedno na potu. Hudo je stokal in nekoč je potožil vprico Frančka:

»Hudičovo me boli, in ne vem, kaj naj storim, ko se moram vedno klatiti sem in tja.«

Zopet je nastopil Franček in mu odgovoril na račun svoje kratke pameti takole:

»Pojd k morju in naj te Angleži na svojih ali naših ladjah odpeljejo v bolnišnico.«

»Enakost« tov. intendanta

Posebno poglavje iz življenja komunističnih tolovajev po so intendanti. Vsi, ki so imeli kdaj priliko okusiti v dejanju njihovo »tovarištvo«, si jih bodo gotovo dobro utisnili v spomin. Njihova naloga je bila med drugim tudi ta, da so po kurirjih poročevali, koliko ima ta ali oni posestnik živeža ali drugih vabljivih stvari. Kurirji so bili vedno na delu, ker tovariši želodec ni poznal nobenega tovarštva. Hodili so stalno okrog, da bi izsledili kakšno mastno kost. Brž ko je ta ali oni kurir kaj izvohal, je obvestil o tem intendanta, ta pa je potem odšel, seveda vedno v spremstvu oboroženih komunistov, k naznačenemu posestniku ter ga »osvobodila« vsega, kar je bilo kaj več vrednega, kakor obleko, zlatino, perilo in podobno. Medtem ko je sam stikal po hiši, bo kaj zanj, pa so morali drugi odnašati kmetu krompir, žito in drugo, česar intendant sam ni mogel pobrati. Čeprav naj bi bila glavna intendantova naloga skrbeti za prehrano, obleke in druge stvari za možstvo, je gledal v prvi vrsti le nase. Med tem ko je pajk nam drugim dostikrat hudo razpredal svojo mrežo po želodec, so intendanti imeli vsega dovolj: pečenje, vina in vseh drugih dobrot. Pri intendantu je vse noč pela harmonika, vso noč so popivali, plesali in s tovarišicami razpravljali o vlogi ženske v komunističnem redu. Nekeč je neki »tovarišica« ostal lep kos pečenke, ki ga ni mogla pojesti. Toda čeprav je bil njen želodec našemu tovarišu, vsaj po komunističnem načelu na papirju, tega kosa ni dala nobenemu od nas, ampak ga je vrgla mački.

Kadar smo prišli k temu ali onemu kmetu in smo na ukaz intendanta morali odnesti krompir ali žito, ki ga kmet še sam ni imel bogve koliko, so se ponavljali naravnost ganljivi prizori. Ženske so z dvignjenimi rokami prošle, naj jim vendar kaj pustimo, ker bodo drugače od lakote pomrli, otroci so jokali in se oklepali mater, toda intendantu vse to ni nič ganilo. Kaj njemu mar, če vse kmečke družine pomro od glada.

Ob takih prizorih sem se večkrat spomnil doma in premišljal, ali se tudi mojim ne godi tako. Ti v »osvobodilni« vojski, tebi pa ta vojska doma krađe in pušča družino v negotovi bodočnosti. Bori se, komunistični vojak, v taki vojski, saj imaš vse jantstvo, da te vrag vzame tako ali tako...

»Tovariši, napreji!«

Zlasti živo se spominjam dneva, ko smo napadli Stojdrago onkraj Gorjancev. Vas leži že na hrvaški strani. V njej so bili ustaši, ko smo se ji približali. Naša artilerija je začela s protitankovskimi topičema prežgati streljati na vas, in zato so se ustaši lahko pravočasno umaknili. Na bližnjem hribu so se ustavili in nam naredili zasled. Mislili smo, da so že bogve kje, ko so nas nenadno napadli. Padalo je, da je bilo jo, in naših je precej obležalo.

Nikoli ne bom pozabil prizora, kako sta komandant in vodnik stala za nami in kričala: »Naprej, prokleti zajci! Zaradi beede »zajcev« bi si še upal nazaj, ker me ni bilo nič sram, toda upal si nisem zaradi komandantove pištole. Tovarišice so nas tudi hrabro vzbujale, kakor naši »predpostavljeno«. Drle so se: »Naprej, tovariši! Nismo mišle, da ste tako slabi tovariši, tovariši! Naprej! Naprej! Napadajmo! Ne dajmo se! Skazimo se!«

Nismo se skazali, pač pa skazili, zakaj brž smo jo ucvrli nazaj v hrib.

Po petih mesecih beganja in tavanja smo prišli v Kal pri Prečni, kjer se mi je posrečilo utiti.

Mnogo sem prehodil in preстал mnogo telesnih naporov. Toda to ni nič v primerjavi s tem, ko sem videl, koliko trpjo naši ljudje v večnem strahu za svoje imetje in življenje.

Zdaj spet stojim na sateri in edino pravilni nogi: za domobranci v boju proti komunizmu. Po vsem tem, kar sem videl in doživel ter od blizu gledal, kaj ta zločinska »odrga« počenja v imenu »osvobode«, se bom še z večjo vnemo drevil s puško za temi zločinci. To ni samo naša narodna dolžnost, ampak tudi nujna, če nečemo, da bi nam ti zločinci vse uničili.

J. E. Polák: Gospa Višnjegorska

(Zgodba iz starih dni)

3

In ko so grajski svoj dom uredili, so vitezmom vabila razposlali, da bi z obiskom jih zdaj počastili.

Čez osem dni so se res gostje zbrali; prišli so iz Soteske in Hmeljnika, iz Grma in iz Loke vitez mali.

Da bila družba bi še bolj velika, so Radeče in Trebnje goste dale in Svibno Jošta, ki je lov ga mika.

Da Žužembččan, vitez smeja, šale, ne manjka, kjer se mnogo je in pije, povedati graščine vse bi znale.

Turjačan, Bosne strah in vse Turčije, priveč Boštjančana je, Čušperčana, ki jima lice smeh nikdar ne obisje.

Iz Krávjega prišla sta dva izbrana; in z njima tudi Šumberčan ponosni. In manjkalo ni tudi Rákovčana,

ki znan je, kot ne vsak, vsem Turkom [v Bosni].

Prišli so Täufererji, Podsmrečani, ki v petju jim nobeden pevec kos ni.

Ko bili končno vsi so gostje zbrani, začeli peti so in pirovati in pa dvoriti damam kot galani.

Ko jeli so opiti modrovati, raznese vest se za ves grad vesela: da vidijo pod gradom pevca stati.

Pa je dvojica Višnjegorskih dala, naj pevca privede takoj v dvorano, da zbrana družba bo še bolj vesela.

Ko stopil pevec je pred družbo zbrano, pokloni se in s hrbta harfo sname in zaigra na njo mehko, ubrano.

Potihnejo gospodje zdaj in dame in pevec je zapel kot v loki slavec, ko luna službo sončeca prevzame:

»Koder zlato sonce sije, tam gradove poljubuje, a nad višnjegorskim gradom še najrajši povasuje.

V gradu cvete krašna roža, lepa mlada Friderika, ki ni le dežele Kranjske, temveč preko nje še dika.

In zato smehljaj se sonce, kadar izza gričev pride; in zato se joče sonce, ko za goro spet zaide.

Koder zlato sonce sije, tam gradove poljubuje, a nad višnjegorskim gradom še najrajši povasuje.

»Zapoj nam pesem zdaj še v drugi pravci,« mu reče Šumberčan in se zasmeje kot bi zavrtel stare statve tkelec.

Zabrenka pevec s harfo zdaj glasneje in pesem oglaš je o junaku, ki v mrak zveni resneje in resneje:

»Mnogo vitezov pogumnih v lepi je deželi Kranjski, a kdo cvet je med cvetovi, govore turnirji lansk.

Kakor snopje so padali vitezi tam v daljnem Gradu, vsak pa klet je Višnjegorca ob nesrečnem svojem padcu.

On slovi po svoji moči daleč, daleč naokoli; njega vrgel ni raz konja nihče še do zdaj nikoli.

On slovi po svoji moči in povrh še po lepoti, ko devicam in ženicam v nežnih preih srca moti.

Kaj so njemu mar device, kaj so mar mu lepe žene; take, kot je Friderika, ni pod soncem več nobene. Mnogo vitezov pogumnih v lepi je deželi Kranjski, a kdo cvet je med cvetovi, govore turnirji lansk.

Nagibal dan se je k poznemu mraku, ko pesem pevca bila je odpeta, in se razlil je molk po toplem zraku.

Od pesmi te vsa družba je razvnela... Zdal ji pevca vitez višnjegorski stopi in reče z glasom, ki se mu zapleta:

»Ej, pevec zalil... Bes naj tebe lopil... Preveč si hvalil me in mojo ženo!... No, pridi bliž!... Sem-le k meni stopil!...«

T. Š.

MED ŽIVLJENJEM IN SMRTJO

DNEVNIK GORJA IN BOLEČINE (III)

»Stopi, stopi, poklekaj! Svo vojaki ali nismo? Hitreje!« se je šepiril komandant na konju.

Trinajst ur hoda... Brez počitka! Tri noči že nismo spali. Noge so nam bile vroče in zatekle, podplat pa nam krvaveli. V rami so se nam globoko zajedle naramnice nahrbtnikov in jermen od puške, ki je tolkla ob kolk in ga ogulila do krvi. Bili smo lačni in žejni, da se nam je temnilo pred očmi. Sklonjeni v dve gubi in a povešeno glavo smo sopihajoč a poslednjimi močmi vlekli noge za seboj.

Nekdo se je opotekel iz vrste.

»Boš, hudič! ga je tovariš a konja sunil z noge v rebra. «Le pretvarjaš se, avinjal! Ti bomo že pomagali!«

In skrušena karavana je lezla dalje... Z nami gre pesem, veselje in areča...

Kje pa so potem bili ljudje, ko smo koračili skozi vas in preko polj? Kje so bili, da nam niso na cestah rekli prijazne besede v pozdrav, da nas niso v vaseh smeje sprejemali in pogostili, ko smo bili vsega tega tako strašno potrebni? Kje je bila živina, da se ni pasla po travnikih, in kje vse življenje? Nekoč — ni še dolgo temu — je vendar nad našo lepo zemljo sijalo svetlo sonce, da mu je erce vriskalo naproti in je na tem koščku raja prekipovalo polno življenje v pesmi in areči. Kje je bil zdaj ta vihravi, pojoči tok življenja, da smo se plazili po zemlji kot po gluhi lozi, po izumrlem kraljestvu...? Kje je bilo vse to, saj vendar... z nami gre pesem, veselje in areča!

Na zemljo je padel topel, sanjavi mrak. Priklizali smo se vasi. V nobenem oknu luči, nobenih žive duše.

»Držite korak! Leva — desna — leva — desna — leva — desna...«

Prišli smo med prve hiše.

»Zapojte! Krepko, fantovski!«

Počasi in zamolklo kakor iz podzemlja so se utrgali posamezni glasovi.

Delaj, delaj, dekle, pušljaj...

Gledal sem po vasi. Iz teh oken so po zidovih padali zeleni elapovi in se živo rdeče penili prav do tal. Za njimi je drhtelo ljubeče are in čakalo njega, ki je vriskal na vasi. Prišel je. Do komolcev se je zagrebel v omamno dišeči slap in pil arečo ljubosti. In na teh klopeh pred hišami so a njall fantje in dekleta o bleščoč areč avnega življenja in poslušali pesem fantov na vasi. Zdal pa...

Komandant je prijahal mimo mene.

»Zakaj ne poješ? Sabotiraš? Boš pel, hudič!«

Pol sem. Kakor da bi se smejal skozi solze. Od nekdaj se je alisalo pridruženost ihtenje. Njekje so se a treokom zaprla vrata. V naslednji hiši so glasno jokale ženske, možkih ni bilo več. Z več strani je trepetal proseč glas rožnega venca. — Ni še torej izumrla vas. Zaklepala se je in trpela. Trpela zato, ker ni hotela umreti, živeti pa ni mogla.

»Sodrga hudičeval Bo že prišel čas, proklete...« je sikal komandant.

Odvikeli smo se iz vasi, naprej, naprej... Vzdihovali smo in preklinjali, dremali med pohodom in se zaletavali drug v drugega, padali in krvaveli ter trpeli... oh, pa še kako trpeli.

»Hitreje! Še vam ne ljubim, kaj? Svinje! Bomo videli... Napreje!«

In žalostna karavana od strašnega trpljenja pokrovenih prikazni je molče lezla v noč.

— z nami gre pesem, veselje in areča... —

Čete so čepale v zasledah okrog vasi. Za veliko mizo v kmečki hiši pa smo štabniki reševali tekoče zadeve. Komandant in njegovi namestitvi sta pripravljala načrte za nove premike in borbe, politikomirarji so se ušli nove govore za mitinge, ki so jih kulturniki pripravljali, jaz pa sem pisal poročilo o zadnjih vojaških podvigih naše vojske. Ta dan smo počivali. Pozno jesensko sonce je sililo skozi umazana okna v sobo.

Ob štirih popoldne sta vstopila komunisti s puškama na ramah. Z njima je prišlo mlado dekle, črni las in oči, milega obraza in krasne postave. Lepa je bila in nedolžna, sicer bi je ne privdili. Plašno ji je begal pogled.

»Tovariš komandant! Dolžnost avo izvršila. Tu je imaš,« je strumno predal star komunistu.

Oči vseh so se zapilele vanjo. Poželjivi pogledi komunistov so polzeli po njenem telesu. Kar samo se jim je smejalo. Dekle preproste lepote je bledele v sramu in strahu, povečalo glavo in se zdrnilo, kot da čuti na sebi oganost nesramnih oči. Komandant se je zarežal.

»Aha, ti si tista. Glej no! Kdo bi si mislil, da se v tej lepi nedolžni stvarci skriva taka pravica. Le stopi bliže, da te bolje vidimo. Brez strahu! Saj veš, kol ubili te ne bomo, he-he-he.«

Krohotali so se vsi vprek. Dekle se ni premaknilo. Komisar je vzel papir, komandant pa jo je privdela bliže k mizi. Začelo se je zasliševanje.

»Ali veš, česa te dolžijo?«

»Ne tajiti! Bolje zato. Mi vemo vse! To reči, kako je?«

»Vidim, da si trmasta. To nič ne pomaga. No, arček, daj!«

Ti pel si nemal... Čuj, za kakšno ceno? —

»Za novce pel jaz nisem še nikoli,« de pevec mu ponižno in iskreno!

Bila veržica je drobna, mala, na njej pa visel slavček iz zlata, kar pevca mlada je gospa poslala.

Bil hlad je že, pa so zaprli vrata in pili, pili so in pirovali, da drug je v drugem videl samo brata.

(Dalje, prih.)

Komandant je vstal, jo divje pogledal in zavpil:

»Zini, svinja izdajalska! Nimamo časa za tvojo trmko!«

»...!« Zatrepetala je in še bolj prebledela.

»Ker ne govoriš ti, bomo pa mi. — Dne tega in tega si izjavila, da je naša vojska roparska banda, ki samo škoduje, koristi pa nič, in da je blazen, kdor se tem morilec pridruži. — Danes zjutraj pa si ob devetih kljub naši vojaški prepovedi zapustila vas in odšla v drugo, da tam po svoji podli naravi izdajaš naše položaje. Veš, da je to veleizdaja! Tu ni milosti! Naša proletarska pravica poznava v tem primeru samo — kroglo! — Tvoj zagovor!«

Počasi je dvignila glavo in mirno odgovorila:

»Glej jo, devičico! Nedolžna avinjal! Ti je žal, seveda. Zdal vidiš, da nismo roparji. Smo vojska, prava, edina narodna vojska. Glej, kakšni fantje smo! Lepo oblečeni, kaj? Ubijamo tudi ne. Glej tega v rjavi obleki. Belogardist je bil, zapeljan. Spametoval se je in zdaj je naš sposoben oficir. Vse to vidiš. Razumljivo, da zdaj tajiš. Ali, tovarišica, to ni zagovor. Imaš morda kaj bolj segate?

Ozrla se je name. Dolgo avo si gledala iz oči v oči. Obrvi in veke je malo povešala. Oči so se ji pomračile. V njih sem bral prezir. — Sem bil mar jaz kriv, da sem bil tu, in da me niso ubili? V čem je moja krivda, da sem bil še živ? Saj to vendar ni noben zločin! Zakaj me je potem prezirala? — Za hip sem zaprl oči in rahlo odikljal z glavo. Nato sem ji naprej zrl v oči in čez čas z bolestnim izrazom v obrazu globoko vzdihnil. Dopovedal sem ji, da sem bil prisiljen, da nisem bil nikoli za komunizem in da hudo trpim. Oči so se ji široko odprle in zdela se je, kot da bi hotela nekaj reči. Gledala me je, kakor da od mene ne česa pričakuje. Razumela me je.

Komandant je postal resen.

»Torej — nič... Nam je važno. Sodbo boš že pravčasno zvedela, avinja izdajalska! Da boš lahko pametno izbrala čas v zaporu, ti povem že naprej, da te bomo — ustrelili. Imaš ročni vosec, prasica farska!«

Dokletu so se oči zasolile, prsa so se ji sunkovito dvigala in vaa se je tresla.

»Nisem vedel, da al tako mehkega arca. Škoda te je! Cedno dekle si. Marsikomu bi lahko nudila najlepši življenjski užitek. Tako pa... Pravica mora biti. Zakon je zakon! Stražni! — Zaprite jo in v sastraziti, dokler ne uredimo!«

Zahtela je in al s rokami pokrila obraz. Ni se premaknila, dokler je ni komisar sunil. Še enkrat se je ozrla name, potem so jo odvedli. Razumel sem jo.

Na vsak način sem hotel a njo govoriti na samem. Zvečer sem vzel belečnico in šel k zaporu.

»Kam, tovariš? — Ni dovoljeno! Me je ustavil stražar.

»Oficirju a službenim nalogom jem sem ga zabil.

Cepprav nisem imel službenega naročila, naj jo zaslišim, sem vendar tvegal vse. Razmišljal sem dobro vse položaj in se za vse pripravil. Vstopil sem. Smrdelo je po plesnobi, gnolobi in vlagi. Prevladoval je kisel vonj po repl. Temno je in mrzlo.

»— ooooh! se me je ustrašila in se mi boječe odmaknila.

»Nikar se me ne boj, drago dekle. Jaz sem, tisti belogardist iz štaba. S poštenim namenom prihajam. Pomagati ti hočem.

Počasi je dvignila glavo in s odprtimi ustnicami strmela v mene, kakor da ne more verjeti. Potem se mi je počasi blizala, ne da bi trenila z očmi.

»Res? Ne lažete? Vas niso morda poslali, da kaj zvoste od mene in me tem bolj gotovo unčitate?«

»Nasprotno, drago dekle. Če me dobijo tu, avo obo glavol Nisi mi dolžna zaupati in tega tudi ne zahtevam. A če ti je kaj do življenja, te rolim, govori! Časa je malo. Pri Bogu prisegam, da mislim pošteno in resno!«

Nasmehnila se je in prožila roke proti meni.

»Verjamem vam. O, Bog, bodi zahvaljen! Kaj naj povem, gospodi?«

»Kakšen gospod — siromak! Ti in jaz. Tako. — Povej mi, dekle, al res govoriš čez komuniste?«

»Sem.«

»Veš, kdo te je ovadil?«

»Vem. Zofka.«

»Zakaj? Imata staro sovražnost?«

»Njen brat je bil moj fant.«

»Pa zdaj?«

»Ni več.«

»Kako to?«

»Šel je v hribe. Neko noč je prišel k meni, pa sem ga napodila. Nočem ga več poznati!«

»In zato se sovražita?«

»Seveda. Brat je njej povedal in ona mi je rekla, da preklinjam in podim partizano od hiše in da sem izdajalka.«

»Dobro. — In kam si hotela danes zjutraj?«

»Moja sestra je poročena v sosednji vasi, pa je zelo bolna. Pravijo, da ne bo več dolgo. Hotela sem jo na vsak način obiskati.«

»Je to vse?«

»Vse.«

»Pa zakaj tega nisi povedala pri zaslišanju?«

»Sem mislila, da tem ljudem nima pomena govoriti. Saj nič ne verjamejo.«

Zapisal sem vse in spravil belečko. Hotel sem oditi, pa me je prišla za roke in prosila: »Mislite, da me bodo ubili?«

Predobro sem že poznal komuniste, da bi mogel to tajiti. A tega vendar nisem mogel, nisem smel povedati dekletu. Spominjam se trenutkov, najhujših v mojem življenju, ko sem tudi jaz čakal na smrt. In to trpljenje naj bi zadelo to lepo nedolžno bitje! Ne! To bi bilo prehudol! Ta mladost in lepota ni smela umreti!

»Drago dekle, vse bom storil, kar je v moji moči. Prosi Boga, naj mi pomaga!«

»Kako se vam naj zahvalim? Povejte mi svoje ime, da bom vsaj vedela, komu moram biti hvalečna!«

»To ni važno, dekle. Važno je zdaj samo — življenje! Ne razburjaj se preveč in molči. Božja volja naj se zgodi!«

Objela me je, položila lepo glavo na moja prsa in jokala. Mehko sem se odtrgal od nje in odšel. Pri vratih sem se ozrl. Stala je z nekoliko dvignjenimi rokami, solze so ji tekale po licih in smehljala se je.

Straži sem zabičal naj z jeticno človeško ravna in odšel.

Drugo jutro je bil ukazani premik. Pospravljali smo svoje stvari. Mislim, da so pozabili na dekle. Nisem jih hotel spomniti nanjo, pač sem jih še bolj motil z vsemi mogočimi vprašanji. Tako bo najlepše, sem si mislil.

Nekdo je vstopil.

»Tovariš komandant! Kaj naj naredimo z dekletom v zaporu?«

Ubili bi ga, če bi ga mogel, tako sem ga zasovražil v tem trenutku.

»Ubijte jo,« je hladno zinil namestnik komisarja.

»Divjak! Mar misliš, da se kar tako ubijake sem ga zavril.

Komandant me je zbadljivo in pomenljivo pogledal.

»Privedite jo sem!« je zapovedal.

Prišla je, Bleda, lačna in premražena. Komandant je bil tožilec.

»Tovariši! — Zaradi vojnih razmer redni sodni postopek odpade. Zato na kratko: Navzoča je bila obtožena, da je javno blatila čast naše narodne vojske in a tem rušila moralo ljudstva, kar pomeni rovarjenje proti zakoniti oblasti, in je tudi dejansko sovražno nastopala proti članom naše vojske. Bila je zasledena pri prekršitvi naših odredov v svrhu veleizdajalskih namenov. Ker je na vse te obdolžitve molčala — in jih a tem v celoti priznala — zato zasluži smrt! Smrtno obsodbo mora izvršiti tovariš vojni poročevalec Obsodba se izvrši takoj! — Smrt fašizmu!«

Zdal sem razumel njegov pogled.

Jaz naj bi jo ubili? Jaz, ki sem ji rekel da bom storil vse, da jo rešim? Samo besedo naj rečem v obrambo, pa bosta padli oboje glavi, moja in njena. S tem ni nič pomagalo! Ali naj molčim in izvršim zapoved? Ne! Ne morem! A kaj naj storim? Ubiti nedolžno dekle ali pa a njim umreti!

Dokletu so vrel potoki solz po bledem licu. S prosečim pogledom me je rotila, naj jo rešim. Name je stavila vse upanje.

Mravljinci so me spreleteli, obliki me je pot in naenkrat me je pograbila nepričakovana odločnost. Sam nisem vedel, kdaj sem vstal in odkod sem jemal besede.

»Tovariši! — Čas je, da ate me spoznali kot človeka, ki ga ne onesvesti kaplja krvi in ki brez pomisleka zastavi življenje za zmago (?!). Naše ideje! To pridajo rane na mojem telesu, javne pohvale moje hrabrosti in izredna zaupna napredovanja. Nikdar nisem niti površno spoštoval vaših zapovedi, kaj še, da bi se jim protivil. A danes, tovariši, povem odkrito, da tega ne morem izvršiti! Nismo razbojniki, ampak prava narodna vojska, ki stoji na pragu toliko zasledene zmage in svobode. Danes nam zmaga ne more nihče več vzeti, najmanj pa neznatna ženska! Smešno so mi zdi, da se kot oborožena sila, kot vojska, oziramo na ženske člene in se jih bojimo! Strahotno pa bi bilo za našo narodno vojsko, če bi se dala vplivati od vsake ženske, ki bi na ta način rada zadostila svoji nevoščljivosti naravi! Tovariši! Ne izgublajmo se v malenkostih, da se ne osmešimo pred narodo! In če je obtoženka res kaj kriva, je to pač nepopustnost in zapeljavnost (!!). Če sem bil zapeljan, če sem spoznal zmoto (!!) in jo temeljito popravil (!!), je to pri njej prav tako mogoče. Če pa je na noben način ne morete pustiti nezakazovane, je kaznujte kakor koli, le a smrtjo ne! Ljudje smo in hrabrost nam je najvišji vzor! Tovariši! Sklepujem se na vašo razumnost in želim pametne rešitve! — Smrt fašizmu! —

V tem trenutku se nisem bal ničesar. Samozavestno sem se vvedel in opazoval učinek svojih besed.

Bila je smrtna tišina. Prvi se je zganil komisar.

»Tovariš ima prav. Saj nam ne uide, če bo še kdaj storila kaj podobnega. — Mudi se! Torej, tovariš komandant!«

Nevoljno je dvignil glavo in bilal dekle a svojimi divjimi očmi. Končno je tudi on odprl usta.

»Zaenkrat naj ti bo, svinja izdajalska! Zdal veš, kaj te čaka, če samo še enkrat slegneš svoj hudičev jezik! Pojdite!«

Odšla je. Hitel sem a pospravljanjem, kajti čete so bile že pripravljene za odhod.

»Tovariš komandant, kdaj bo spet kaja borba? Človek bi poginil od dolgega časa! sem ga napeljavala na drugo misel, da bi s seboj zabil vsak sum.

Odgovoril ni nič. Ostal je zamišljen.

Sel sem iz hiše lahek, da bi poiskal do neba, in areča, da bi vrlekal in pel! Pa sem moral biti resen...

Ko sem zadnjikrat korakal skozi vas, me je z nekega akna poklicalo dekle in mi namignilo, naj vstopim. Komaj sem odprl vrata, mi je padla okrog vratu in jokala od areče in hvalečnosti.

»Tisočkrat vam hvala! S čim naj vam povrnem!«

»Drago dekle! Moli zame, da bom tudi jaz čimprej rešen tega strašnega trpljenja. Bog a teboj!«

Stala je na pragu in gledala a monoj.

Jaz pa sem v svoji prvi in edini areči med komunisti odhajal novemu trpljenju nasproti.

Večerni ognji v gordnem taborišču so dogorevali. V vrhovih temnih smrek je prijetno vzdihovalo. Iz teme se je sililo tu pa tam govorjenje, preklinjanje in smučanje. Tihi pokoji nastopajoče noči je trgalo rikanje mul in nabijanje njihovih kopit ob tla. Ceprav je ves dan rahlo deževalo, se je bilo pod večer zvedrilo. Nastopila je hladna zvezdnata noč.

Osem nas je spalo v štabnem šotoru. Komandant in namestnik, komisar a namestnik.

kom, oba kulturnika, jaz kot vojni poročevalec in tovarišica Slavica, ki je bila brez vsake dolžnosti in vsakega dela, pa zmeraj na razpoloženju... Tovariši so se eurovo krohotali. Slavica se je hihitila in vriskala, Prerivanja ni bilo ne konca ne kraja.

Ta večer sem bil izredno otožen. Sedel sem pod smreklo par metrov v stran od šotora in se naslanjal na deblu. Hotel sem se pogovoriti sam s seboj, zaživeti za kratek hip prelepim spominom iz bližnje preteklosti. Tako skrušen sem bil in ves bolan.

Po debelih bukovih deblah so polzele kaplje kot po ostudnih telesih vodnih živali.

Gledal sem v zvezde in mislil o fantu, ki je veliko trpel in neutešeno hrepenel po areči. Z vso dušo je vzljubil zlatolaso dekle. Razdel ji je svojo ljubezen. Pa mu je ona zaupala, da nesrečno ljubi drugega, ki se zanjo ne briga, in da njemu ne more vrnati ljubezni z ljubeznijo, čeprav bi še tako rada — srce se ne da prisiliti. Še to mu je povedala, da je hudo nesrečna. Fant se ji je zahvalil za odkritost in jo prosil oprostenoja, da ji je prizadejal novo boleat. Ločila sta se. Živela sta vsakebi in svoji hvalečnosti. Sreča je hodila mimo, maral-kje se je ustavila, le pri njiu ne. On

DOSEDANJA VSEBINA:

Laždska kraljevska hiša, ki je po smrti Aleksandra Velikega vladala v Egiptu skoraj tri sto let, je bila zaradi čudne postave, da se je vsakokratni vladar moral poročiti s svojo lastno sestro, hudo degenerirana, vladarji pa v vsakem pogledu slabši. Zadnji moski vladar Ptolomej XIII. si je z družabnimi nerodnostmi napravil naklonjenost vodilnih alexandrijskih slojev in je moral s prestola, ker so se proti njemu zarotili celo častniki telesne straže. Moral je s svojimi nedoraslimi otroki v izgnanstvo in se podal pod varstvo rimskega orla.

Ptolomejev prednik Ptolomej XII. je umrl brez potomcev in brez najbližjega sorodstva, nakar je svoje pravice mogel uveljaviti Ptolomej XIII., — zaradi svoje zavestnosti v glasbo nazvan Piskak — ki je bil sin Ptolomeja XII. in neke sirjske plesalke. Aleksandrija se je razdelila na dva stranski: prva je vztrajala na trditvi, da je prava vladarska hiša izumrla, druga pa je bila zanj iz preprostega razloga, da ima posredni potomec pravico do prestola, ako je poslednji zakoniti dedič umrl. Tem slednjim je bilo veliko ljube, da je prestol zasedel domaćin, kakor pa bi zaradi notranjih razprtij tujec segel po nileki državi.

Zaradi nevarnosti, ki jo je imel zaradi temperamentalne in novi vladar ni znal osvajati prebivalstva, marveč ga je odhajal. Najhuje se je zameril, ker ni pustil vsemočnega dvorjanom, da bi imeli svoj delež pri vladarski oblasti.

Ptolomej Piskak nedvomno ni bil noben velik vladar, toda imel je zadosti oetro oko, da je opazil razpoloženje pri vodilnih slojih. Zato je prišel na misel, da bi al omajani prestol utrdil s naslonitvijo na avtoriteto Rima. Poslal je nekaj zvestih tajnih odposlancev v Italijo in jih obložil z bogato nabasanimi blagami in kopico obljub. Bili so spretni diplomati in prebrisan pogajalec, ki so imeli tudi gibčne jezike. Posrečilo se jim je, da so prišli v dotik z več vplivnimi rimskimi veljaki. Predvsem so se vrteli okrog Julija Cezarja, ki je bil tisto leto — l. 59. pred Kr. rojstvom — konzul, in okrog najbližjih prijateljev Pompeja, ki je tisti čas podpiral politične težnje kasnejšega zaveznika Galije. Ne ve se, ali je treba uspeh pripisati spretno razdeljenim denarnim darilom ali zgornostim posebnih odposlancev kralja Ptolomeja; drži pa, da se je odposlanstvo vrnilo v Egipt v uradnim priznanjem senata in rimskega ljudstva. Najvišji predstavnik Rima so Ptolomeja XIII. priznali za edinega zakonitega vladarja Egipta. Pa še več: Rim ga je prišel tudi med svoje zaveznike in prijatelje.

Zaveznikstvo je bilo sklenjeno za ceno obljube, da bo Cezar dobil sto milijonov v toliko in toliko obrokih, od katerih je prvega Ptolomej takoj plačal, pa se je zaven sam pri sebi zaklel, da bo nadaljnje obroke plačal o svetem nikoli. Teže je bilo doseči pristaneke senata. Denarja ni veljalo nič, temveč nekaj veliko težnejšega in hujšega: Egipt se je moral odreči vsem pravicam do otoka Cipra, kjer je vladal Piskakov polbrat.

Ciper je bil prav za prav samostojna kneževina, vendar so ga Egipčani smatrali za narodno zemljo in lastnino na podlagi dejstva, da je bil otok odhodno podložen egipcijski kroni. Novica o vključitvi Cipra v sestav rimske republike je zatorej vzbudila pri trgovcih, ladjarskih podjetnikih in alexandrijskih političnih velikih vznemirjenje. To okoliščino je legitimistična stranka izrabila in med ljudstvom razširila govorico, da je Ptolomej od države odtrgal kos zemlje in bo prav kmalu tudi ljudstva na loži izredne davke, da bo s njimi plačal Rimljanom odkupnino za zaveznikstvo. Ne razpoloženje je naraščalo in ogorčenje nad kraljem je postalo splošno.

Za alexandrijske ladjarske družbe in trgovske kroge je imel Ciper precejšen pomen: bil je zanje mostič do Evrope. Skozi Ciper so šle tri četrtine egipčanskega pomorskega prometa, usmerjenega proti deželam ob Sredozemskem morju. Ko so bančniki, lastniki ladij in trgovci izvedeli, da je rimski državni upravitelj že prišel na Ciper in da je zaplenil vse otoške dohodke, kakor tudi kneževino premoženje, je jeza nad Rimom zadobila značaj odpora proti kroni. Kako? Zakaj je ta Piskak krizek rok gledal, kako je tujec slati njegovega brata?

Nadaljevanje s 5. strani.

izrazil Zdelo se je, kakor da hoče reči: Kaj hočem, je pač tako. — Pa še ni bilo dovolj. Komunist mu je v podnožje položil rdečo napis:

»Živel drugi Odradenik — moj naslednik tovariš Stalin«

Fanta, ki sta klečala pred oltarjem, me nieta takoj opazila. Posek mi je zavpil pod čevlji. Skočila sta pokonci in obstala na mestu, blede kakor stena. Prepričana sta bila, da ju bom ovadil in da bosta ubita.

Odskril sem se in v grozo gledal razdejano. — Koliko stoletij so naši predniki in te cerkvice molili Bogal v prasnih rokah so niki nadloge in stiske svojih dni in dobivali pomoč in tolažbo. Odtod se je obilno razlival blagoslov božji na polja in domove, v delo in v vse življenje. Zdal pa...

»Podležil sem siknil v aveti jezli.

Fantoma so klečala kolena. Pristopil sem h kipu.

»Spravila te bogoskrunstvo proči«

Vrgla sta čepico, puško, zloščno znamenje in napis na tla in poteptala. Spoznala sta me.

»Ta, samo ta bo primel novi, boljši red na zemlji! Nihče drugi ga ne bo, pa naj govori in obljublja, kar hoče! Lažnivec so vsi, ta je — Resnik! Je neuklonljivo govoril kmečki fant.

Prikimal sem mu in in pogledal v oči. V hipu sem bil prijatelj.

»Molimo...«

Pokleknil smo s mislijo na svoje druge. Zaupno kakor naši predniki in življenjsko nujno smo prosili:

»Oče naš... pridi k nam Tvoje kraljestvo!

~ ~ ~

To so nekateri spomini iz lanských jezenskih dni, ko je tisoče življenj ugasnilo, ko se je tisoč in tisoč srce zviljalo v neizrazni bolešti in nesreči in ko se je na slovenskih tleh zgodilo tisoč duševnih. Teža strahotnega trpljenja bi me bila zmakljala, če ne bi podpirala — Bog in ljubezen!

M M A F F I

Sijaj in zaton

KLEOPATRE

Potem se je raznesla novica, da je kraljev brat, namesto da bi svoje z zlato in dragulji napolnjen skrinje izročil poveljniku rimske posadke, ves svoj zaklad zalagal v morje, sam se pa zastrupil. Ulica, ki so jo naševali vodilni alexandrijski meščani, ki so bili razjarjeni zaradi uničenja tolikšnega narodnega imetja, je začela z naraščajočimi nemir.

Izbruhnili je upor. Tudi kraljevi svetovalci so bili razjarjeni, da jih nihče ni obvestil o pogajanjih s Rimom. Ker so pa videli, da je njihov vpliv na vodstvo državnih poslov ugasnil za vse večne čase, so se pridružili upornikom. Kmalu nato so se uporniškimu gibanju pridružili tudi poveljniki kraljeve telesne straže.

Kralj je uvidel, da je postal upor vasplošen. Poslal je ladjo v Tyrus, ki je ležalo na azijski obali, kjer je imel sorodnika, da

Tyrus je bilo takrat slikovito mestec, ležeče deloma na otoku deloma pa na obrežju. Človek z nekaj malega domišljije bi lahko ugotovil, da je bilo precej podobno Aleksandriji. Tedaj že ni imelo več listega pomena kakor nekoč, ko so ga Fenicanci naredili za prvo pristanišče sirjske obale in za eno največjih trgovskih središč vsega Sredozemskega morja. Toda tistemu, ki je prihajal z juga in se namenil proti Aziji, je bil Tyrus najprikladnejše izhodišče za pot čez fenicijsko morsko ožino.

Ptolomej je imel tu sorodnika svoje matere, ki je bil že dolgo tega imenovan za predstojnika egipčanskega poslanstva v Tyrus. Ta prebrisan in podjetni Fenicčan je bil avojuemu kraljevskemu bratranču neomajno in zvesto vdan, kajti le njemu se je moral zahvaliti za svoj položaj in ugled, ki ga je užival po vsej sirjski obali. Nje-

da ima zal obraz kakor pa bister um. Tole bi utegnilo biti resnično, kajti več kot enkrat je imela priliko videti, kako so tuje sirjske plesalke s spretnim dobrikanjem znale omrežiti in obvladati njenege očeta, čeprav niso znale niti besedice grščine. Zadoščalo je, da so se kot kače zvijale okrog njega in ga spravile ob pamet, da je storil vse, kar so hotele. Vele temu pa ima tudi Demetrios (njen pribojnik) prav. Čeravno so draži zale ženske nesporno več vredne kakor latinska in modroslovje, je vendar dobro, ako je podkovana tudi v znanju. Bolje je vladati kakor pa drugim tlačantim.

Nekaj vedrosti se je naselilo v Ptolomejevo srce, ko mu je zvezi Porfirij sporočil, da je ves zaklad nedotaknjen prispel in da so za kraljevsko družino v pristanišču pripravljene tri egipčanske ladje. Prostost gibanja je bila torej zagotovljena, kakor

Vsaokdanje življenje v starem Egiptu. In leta 3200—3000. Iz dobe prvih egipčanskih kraljev. Lovci, možje iz predzgodovinskega kraljevstva v spodnjem Egiptu se vračajo iz lova v domače mesto Sala, ležeče v natju Nila. Nočijo ubitega leva, ki vzbuja pozornost žensk pri delu na polju. Mesto stoji na vzpetini, ki se dviga iz poplavljenega ozemlja. Obdaja ga nasp iz zemlje, na njem je pa id iz opeke. Sredi mesta stoji palača monarha, kraljevega kneza. Hiše so zidane ob pravilno križajočih se cestah. — Na polju, ki obdaja mesto, z rokami črpa vodo iz namakalnega prekopa v zbiralni za vsak del polja, od onod pa jo skozi zapornice spuščajo po njivah. Može kopljejo rodovitno črno zemljo s lesenimi motikami. Ženska s otrokom na hrbtu je nehala z delom in gleda lovce. Običajna je v plateno haljo. — Lovci so tetovirani po ramah in golentih. V lasih nosijo noleja peresa. Običajni so v kratka lovka krila iz spletene trave. Za pasom nosijo zadaj volčje repe, ki naj jim dajejo hrabrost in divjost. Imajo dolge, zapenjane loke, puščice so iz traja, njihove konice pa iz brušenega kamna. Razen loka nosijo flne, zakrivljene nože, dvojno sekuro, tudi iz trdega kamna, lesen boč s kamnito glavico in lovsko vrvi iz palmovega lišja. Njihovi čudni črni psi so živeli izumrlega, neznanega plemena. Njihove slike so našli v raznih grobnicah; posvečeni pa so bili ti psi bogu Anubisu.

bi rešil vsaj avoj zasebni zaklad. Potem je pod dobrim varstvom spravil iz prestolnice svoje mlajše otroke, sam pa je poskusil z odporom. Obsojil je voditelje upora na smrt in zagrozil s posegom rimske vojske. Obsojenci niso bile izvedene, a kolovodje so za odgovor naštevili poulično druhal, da je naskočila kraljeva palača.

Ko je Ptolomej videl, da ga je lastna vlada pustila na cedilo, da večina telesne straže ni hotela več ubogati njegovih povelj in da je bil sam le še obleganec sredi obzidja kraljevskega vrta, je imenoval svojo prvoročno Bereniko za regentko in se sredi noči z nekaj zvestimi prijatelji odpravil na pot proti Aziji.

Sprva je imel le namen poslati zavetja v obmejni trdnjavi Pelusium, ki je varovala vzhodni del Nilovega ustja. Računal ni upal je, da bo v Pelusiju zbral malo vojske in z njo ponovno zavzel prestolnico. Toda trdnjavska posadka, ki so jo večidel sestavljali judovski najemniki, je kazala kaj malo volje in pripravljenosti, da bi vladarja podprla pri tako tvegovanem nartu. Vrh tega je Ptolomej dobil nepričakovano vest, da se je njegova hčerka Berenke izjavila pripravljeno, spremljati svoje regentstvo v pravo vladarsko oblast namesto svojega pobelega očeta. Uporniški kolovodje so podpirali hčerkino slavo-hlepnost, ker so bili uverjeni, da bodo v njej našli ubogljivo orodje za svoje nakane.

Ptolomej je torej moral doživeti, da ga je njegova lastna kri in meno skušala izpodrinuti. Berenke in dogovor s uporniki! Ta trpka bolečina ga je spravila v bes in zaklel se je bil, da bo vse svoje življenje posvetil maščevanju, kakor ga svet ne pomeni. Maščevanje mora pripravljati hladnokrvno, pa velikopotezno in brez neučkanosti, ki bi utegnile vse skupaj postaviti na glavo. Nobenega smisla ni imelo, da bi sedaj ostal v Pelusiju. Izpostavil bi se le nevarnosti, da ga svetovalec nevaležno hčerke zajamejo...

Zapustil je kraljestvo in krenil v izgnanstvo.

Nepogljiv Cato.

Po napornem, dve sto milj dolgem potovanju so se begunci ustavili v Tyrus. Držali so se obalne ceste, pred njimi in ob strani pa je korakala rimska konjenica kot častno spremstvo. Stotnik iz Gaze je avoje generala obvestil o neareči kralja Ptolomeja in rimski oblasti v Siriji so se požurili, da se izgnance, njegove otroke in njegove redke prijatelje sprejeli z vsemi častmi, kakor so jih bili dolžni izkazati svojemu zavezniku. Ker pa še niso imeli nobenih navodil iz Rima, niso mogli storiti ničesar drugega kakor ponuditi mu prijateljsko gostoljubje.

govoril sosedni nile v tolikšni meri videli v njem ladjarskega podjetnika Porfirija kakor pa zastopnika faraonov. Veljal je za najbogatejšega in najprejnejšega moža daleč naokoli.

Porfirij je sedež poslanstva premeštel zraven k trdnjavi, da je imel iz nje razgled na visoko pečinasto obrežje, ki je vanj butalo morje.

Z zgornjih ploščadi se je oko opajalo a pogledom na modrino, ki so po njej švigale jadralce. Ako je oko ušmerilo proti jugu, je onstran obrežnih utrdb zagledal obrle maza otoka Melicerta, ki je štel iz morja kakor negiben delfin. Tam se je proti vzhodu odprl vhod v egipčansko pristanišče, ki ga je otek čval kakor neke vrste pregrada, ob kateri so se razbijali morski valovi.

Ce se je okrenil od ploščadi proti severu, je zagledal mestni del Agenor in zadaj za njim pristanišče Sidona. Po rumenkasti celinski obali so se vlekle vrste razpadlih hiš, koč in razvalin Tyrja kakor kača, ki se sonči. Nasip, ki je staro mesto vezal z novim, se je zdel kot bela prema črta, ki je gladino morske ožine delila točno na dveje. Po nasipu je mrgolelo ljudi in tovarnih živali, ki so rinili v obe smeri. In ta promet, ki se je vselej za trenutek ustavil, kadar sta se srečali in nasprotuj ameri prihajajoči akupini, se je človeku na visoki ploščadi zdel kot nepretrgana reka potujočih mravelj.

Po izročih in prasnih dneh dolgotrajnega potovanja je enajstletna Ptolomejeva hčerka tukaj z olajšanjem zadržala. V razkožju in bladu te lepo hiše so ji je zardelo, da se je spet znašla v kraljevi palači v Aleksandriji. V taknem okoliščini, se ji je zdelo, bi se dalo prijetno vzdržati tudi kot pregnanec. V pričakovanju ure maščevanja, o kateri ji je oče sveto zatrdil, da bo neogibno prišla, je iskala in deloma našla tolažbo v bleščatih marmornih stenah, v vmesnih brunih, na mehkih divanih in pestrih preprogah svoje sobe. Tudi Porfirij je bil očino mož, ki se je razumel na življenjske užitke. To se je takoj ugotovilo po prijetni vonjavi, s katero je bila soba prepojena. Ako bi ji omogočili še nekaj udobja, potem bi bila zares pripravljena mimo trileške glasbe, v katero je bil njen oče za teleban, začeti z učenjem modroslovja, geometrije in tujih jezikov, o čemer ji je njen pribojnik stalno govoril, da je znanje jezikov za kraljevsko hčer neogibno potrebno.

Nekoč — kdo ve! — bo morala celo sama stopiti na prestol in vladati in tedaj bo treba znati duhovito govoriti, pametno razpravljati in se meriti z ministri, avencim, učenjaki in poslaniki. Če hoče vladati, mora znati obvladovati ljudi z vsemi sredstvi.

Karmian, njena vzgojiteljica, je alcer postavila trditve, da je za žensko važneje,

tudi možnost živeti brez omejitev. Pač se je zdelo priporočljivo, pred ljudstvom rajši prikriti, da je Ptolomejski dedni zaklad spravil v spodnjih kleh egipčanskega poslanstva v Tyrus.

Začasno je odstavljeni kralj smatral za umestno, da na zunaj pokaže večjo revščino, kakor pa je v resnici bila. In Porfirij je to komedijo igral toliko rajši, ker se je s tem postavil v lepšo luč, saj je kot prebrisan ladjarski podjetnik rešil svojo bratranca iz bede in obupa. To bi bili zanj zaslugi, za kateri se je nadejal, da mu bošja nekega dena poplačani s suhim zlatom.

Ptolomej je svoje otroke prepuštil Porfirijevemu varstvu in se takoj lotil poskusa dobiti stike s rimskimi poveljniki v Siriji. Pa ni imel sreče. V Antiohiji, glavnem mestu pokrajine, je bil rimski namestnik odsoten. Govorilo se je, da bo spomlad za namestnika prišel konzul Gabinius, sedanj poglavar rimske vlade, čigar konzulatska služba bo s koncem leta potekla. Počakati bi bilo torej treba še nekaj mesecev, Piskak pa je kar gorel od jeze, da bi čimprej vsaj nekaj dosegel.

Izvedel je, da se je Marcus Cato, eden najvplivnejših rimskih senatorjev in visoki komisar za Ciper ter egijske otoke tistokrat mudil na Rodosu. Ker ni mogel več zdržati in ni več čakati, medtem so si pa uporniki v Aleksandriji čedalje bolj utrjevali oblast, se je nemudoma odpravil proti Rodosu. Poslal je naprej dvoveslačo, ki naj bi predstavniku republike naznanila njegov prihod.

Bi je prepričan, da bo Cato prijatelju rimskega naroda izkazal vse časti in mu poslal nekaj rodskih ladij naproti. Mesto tega je moral pri vatopu v glavno otoško pristanišče doživeti, da se za njegov sprejem prav nihče niti zmenil ni.

Cutil se je globoko užaljenega. Bil je prisljen kakor vsak drug popotnik oditi na kopno in prosi za gostoljubje nekega Porfirijevga prijatelja, ki je bil blagovito presenečen, kajti pod njegov krov se je kot nesrečni begunec zatekel v zavetje nihče drug kakor sam dedič faraonskega prestola.

Marcus Porcius Cato je bil najtrdovratnejši piklovec, kar si jih je mogloče misliti. Poslan je bil na Vahod, da so se ga v Rimu znebili, ker je za koristilovce s svoje nestrojnosti pomenil prehudo oviro. Bil je vzor starorimskega konservativca, ki je bil do drugih ravno tako strog kakor do sebe samega. Ni pustil, da bi od postav in republikanskih izročil odkrnil ni najmanjši drobce. S postojenjem, ki je mejilo že na pretiranost, je neizprosno nastopal proti vaikomur, ki je javno službo zlorabljal tako, da je obogatel ali pa si pridobil privilegian položaj. Laskal se ni nikomur. Sicerntku je brez olesavanja povedal v lice svoje mnenje, brez ozira na to, ali je imel oprava z močnikom ali ne.

Cesarjevi stranki se je tedaj posrečilo od vlade izsiliti aklep, a katerim so tega prekrizvalca računov odstranili iz Rima. Poriskal so ga, da so ga s tem naredili neškodljivega. Poverili so mu nalogo preurediti razmere v maloazijskih ozemljih, ki so bila ravno kar priključena državi.

Cato ni imel za egipčansko kraljevsko hišo nobene dobre besede. Smatral je sveso s temi vladarji za politično napako. Bil je zmerom proti temu, da bi se Rim vtikal v notranje zadevske nile kraljevine. Ko pa je videl, da so bile najvplivnejše osebnosti Rima za primerno ceno pripravljene ponuditi roko Ptolomejcem, je proti temu ostro nastopil.

Zavzemal se je za načelo »nevmešavanja«. To načelo je potem vrhnji avencimski sloj sprejemal v versko zapoved in s tem prekrizal vse napore Cesarja, Krassa in drugih generalov, ki so zadnja leta vedno znova poskušali dobiti poveljstvo nad odpravo, s katero bi iz Egipta naredili svojo finančno, politično in vojaško oporišče.

Potemtakem si je lahko misliti, s kakim nlim obrazom je zastopnik Rima sprejel novice, ko so mu tajniki javili, da se Ptolomej Piskak, ki so ga pregnali lastni podaniki, mudil na Rodu in prosi za sprejem. Sprejema mu ni mogel odreči, toda odklonil je, da bi mu izkazal kraljevske časti. Odklonil se je za razgovor, kakršnega bi bil deležen tudi sleherni drug prebivalec Roda, ako bi se obrnil nanj zaradi kakršne koli upravne zadeve.

Ptolomej je Catonu popisal potek alexandrijskega upora, ki ga je spravil v pregnanstvo. Poudaril je, da je zaveznik Rima in da je Rim dolžan uporabiti vse prisilne ukrepe, da spravi nazaj na prestol njega, katerega je priznal za edinega pravega egipčanskega vladarja.

Cato je nagrbnil čelo.

»Če bi od mene rad dobil nasvet, je dejal, »bi bilo najbolje, kar moreš storiti, da se vrneš v Aleksandrijo. S sredstvi, ki jih gotovo ne bo malo, sproži gibanje v svojo korist! Posrečilo se ti bo! Tvoja hčerka se bo požurila in bo podprla očeta.«

»Menim, da poznam razmere v svoji državi bolj kakor kdor koli. Brez navzočnosti tuje vojske bi bil sleherni poskus za ponovno zasedbo prestola neogibno zatrt. Egipt ima v krepkih skupina spletkarjev, ki so ljudstvo z vsemi možnimi lažmi, kar si jih človek more misliti, najhujskati proti meni. Rečemo mi je bilo, da ti ljubis pravico, zakon in pravo. Svoje rodno mesto si obvaroval pred Katilinovo revolucijo. Reši sedaj moje mesto, roparske druhal, Niti diplomacija niti moja avtoriteta tukaj ne moreta hasniti. Le oborožena sila!«

»Bogovi prepovedujejo Rimljanom, da bi se vtikali v vaše zadevske.«

»Z bogovi se človek lahko sporazume.«

»Vest mi prepoveduje, da bi sprejel to mnenje. Pa če bi bil tudi še tako gluha za njen glas, bi vseeno ne mogel sebe samega toleži po zobeh. V senatu sem nastopil proti tovarišem, ki so ti hoteli prisločiti na pomoč. Kaj bi rekl o meni, ako bi sedaj storil tisto, kar sem jim vselej preprečeval.«

»Dejali bi, da si se domislil nečesa drugega. V politiki mora tudi najmodrejši pollo okoliščin spreminiti svoje mnenje.«

»Za Catona bi prememba mišljenja pomenila nečastno dejanje. Kar sem rekel, drž!«

»Torej nimam nobenega sočutja do zaveznika, ki je v stiski! Zaradi načelnih pomislekov brani najzvestejšemu prijatelju Rima, da bi se rešil, ko mu je življenje ogroženo!«

»Nekoč sem v senatu rekel nekemu konzulu, ki je is prevelike dobročelnosti nagrekl hudo napako, sledeče: Ako pride k tebi nesrečnik in te prosi za sočutje, ki nasprotuje koristim republike, pa se ti pusti gantiti, aj navaden izdajalec...«

»Cato, tudi pravičen in častiljiv mož, kakšen si ti, se lahko zmoti.«

»Častivreden mož si je glede svojih nazorov vedno na jasnem: moti se nikoli, nikdar ne spremeni svojega mnenja in se nikoli ne kesa.«

Ptolomej je spoznal, a kako kamenitim značajem ima tukaj opravka. Zaman bi bil trud, ako bi hotel gantiti kamen. Spremenil je svojo taktiko.

»Spoštujem neomajnost tvojih nazorov in izrekam tvojo čast prepričanju, ki na njem slone. Vendar pa so nekateri najmočnejši izmed tvojih državljanov prevzeli do mene določene obveznosti. Ti, ki ne pustiš mečarstva a pravom, a svojo vestjo in svojimi besedami, hoš priznal, da sem kot pregnanec iz svoje lastne domovine upravičen zahtevati od vas izpolnitve sklenjenih pogojev. Gre za pogodbo, kakor pravite vi.«

»Ne razumem, kako bi mogel rimski državljan, pa naj bo še tako močan, prevzeti nase takšne kočljive obveznosti, ki bi omejevale svobodo nastopov in ukrepov naše države.«

»Ne verjameš? Vprašaj Cesarja, Krassa in njune prijatelje, pa boš videl. Šel bom v Rim ja tem gospodom predložil, da je nastopila ura, ko morajo izpolniti obveznosti svojega podpis.«

»Opozarjam te, da ne boš našel v Rimu niti Cesarja niti Krassa, Cezar je v Galiji. V Rimu je sedaj gospodar tribun Publius Clodius. Poučena druhal je v celoti za njim. In Clodius je tvoj nasprotnik.«

»Vem le, da sem si z ogromnim denarjem in s tem, da sem odstopil najlepši otek svojega kraljevstva, kupil pravico, zahtevati pomoč Rima, čim bi jo rabili. Je vzklilni kralj, ki ga je potrpežljivost že zapuščala. Clodius ni gluha za zvenk zlat. Nasprotno mi, ker sem mu nekoč odklonil posojilo. Lahko se zgodi, da bi se premislil, ako bi se premislil tudi jaz. S prestola vržen kralj ne more biti ravnodužen, marveč mora izkoristiti vse možnosti. Toda ti mi ne smeš odreči svojega pristanka. Ali pa znaniti misliš čestiti Cato Rimljanom nasvetovati, naj ne plačajo dolga, kakor to terjajo časte!«

»Naj ti na pomoč prisloči tisti, ki se je pri tebi zadolžil. Ne zamenjaj zasebnih obveznosti z obveznostmi republike.«

»Zasebnih obveznosti? Saj vendar Cato ni prišel kot zaveznik, da bi prevzel Ciper, marveč v imenu Rima!«

»Rim je zasedel otok Ciper, ker je dal zavetje in potuho morskim razbojnikom, ki so plenili po našem morju in napadali naše ladje. Torej je bil to le zaščitni ukrep za obrambo upravljenih koristi.«

(Dalje prihodnjé.)

S. S. VANDINE:

Skrivnostni zmaj

22

XXI. POGLAVJE.

S k l e p.

Ponedeljek, 13. avgusta, ob 22.

Bill smo ono noč na ploščadi na Vandejevem stanovanju in smo pili ter kadili. Zadržali smo se bili po Stammovi smrti še nekaj časa v Inwoodu. Heath je ostal tam, da uredi vse potrebno. Iz jezera se znova spustil vodo ter potegnili Stammovo truplo izpod skale, ki je bila zgrmela nanj. Bilo je tako zmalčeno, da ga človek res ne bi mogel prepoznati. Leland se je v družbi gospodične Stammove podal proti domu, Vance, Markham in jaz smo vstali od mize šele okrog desetih. Kmalu potem je prišel tudi narednik. Vzdušje je bilo še vedno zagatno, in Vance je zato privlekel na dan steklenico »Pol Rogerja« iz l. 1904. »Presenetljiv je ta zločin«, je pripomnil, ko se je zleknil v svojo naslanjač, kakor da bi se ga bil loteval spanec. »Presenetljiv, a vendarle tako enostaven in naraven.« »Ze mogóče,« je odvrnil Markham, »a vendar še mnogokaj ni čisto jasno.« »Zdaj ko je celotni obris že povsem običiden,« je nadaljeval Vance, »bodo podrobnosti postale skoraj same po sebi umivne. Natočil si je kozarec penečega se vina. »Precej lahko je bilo Stammu skovati načrt za prvi umor in ga izvesti. Prišlo mu je na misel, da bi družbo ljudi, ki so bili sprti, spet pobotal med seboj, in sicer na tak način, da bi v primeru, če bi se ugotovilo, da Montague ni umrl po nečistem naključju, lahko hotel sum na kozarke, ki je bil tedaj zavljen. Prav lahko je računai s tem, da se bodo njegovi gostje nazadnje šli kopat v jezero in da bo Montague, ki je bil od vseh najbolj domisljiv, prvi skočil v vodo. Prav nalašč se je odločil za slovesno skupno popivanje, a on sam je svojo popolno pijanost le hlinil. Dejanje je bil on edini, če izvzamemo Leland in gospodično Stammovo, ki se ga ni naskakal.«

»Toda Vance, vendar...« »Vom, kaj hočeš reči... Hotel je ustvari pri drugih vtis, da je ves dan čez mero pil. A tudi to je bilo v njegovem načrtu. Morda se nikoli v svojem življenju ni bil tako pri polni zavesti kakor v trenutku, ko so drugi odšli iz hiše proti jezeru. Ves večer je sedel v knjižnici in nasrkivaj zalival rože z whiskyjem.«

Markham ga je začudeno pogledal. »A zato si se tako zelo zanimal za tisto bret v lončkih?«

»Da, prav zato. Prišlo mi je na misel, da je Stamm morda vso piščo zliil rožam. Potipal sem tisto prst. Bila je čisto pre. Doljena s alkoholom.«

»Pa zdravniška spoznava dr. Hollidaya?« »E, takrat ko ga je zdravnik obiskal, je bil Stamm pač pod močnim vplivom alkohola. Spomnil se bom, ona steklenica whiskyja, ki mu jo je bil prinesel Trainor, preden so drugi odšli k jezeru. Ko se je po umoru vrnil v knjižnico, je Stamm gotovo spil vso steklenico, in ko je Leland prišel k njemu, je bila ona slovesna pijanost resnična in niš več samo namikljena. Tako je Stamm lahko dal vsej stvari viden resničnosti.«

Vance je vzel iz ledenice steklenico penečega se vina ter a ga znova natočil. Naredil je nekaj požirkov, nato pa se spet udobno zleknil v naslanjač.

»Ze podnevi je bil Stamm skril v avtomobil potapljaško obleko in oni trikraki kavelj. Potem je hlinil skoraj popolno nezavest ter čakal, da so vsi odšli k jezeru. Takoj nato je odšel v garažo ter se z avtomobilom odpravil po East Roadu do tlakovane steze. Čez večerno obleko si je oblekel potapljaško in namo pripel posodo za kisik. To je lahko naredil v nekaj minutah. Položil je ob bregu desko in šel v jezero. Upravičeno je lahko domneval, da bo Montague prvi skočil v vodo in si je kaj lahko tudi mislil, v katero smer bo plaval. Vzel je s seboj trikraki kavelj in ga držal tako, da bi lahko udaril s njim svojo žrtev in jo potem potegnul v katero koli smer. Voda v jezeru je dovolj čista, in ker je bilo jezero očetljeno tudi z žarometi, je lahko lepo razločil Montagueja. Za potapljaškega strokovnjaka, kakršni je bil Stamm, je bila izredna zločina kaj preprosta stvar.«

Vance je nalahno zamahnil z roko. »Z vso zanesljivostjo lahko ponazorimo potek dogodkov. Montague je skočil v vodo. Stamm pa, ki je stal onstran globokega preliva, ni storil drugega, ko da ga je zadržal a kavljem ter svojo žrtev raniil na prsih. Domnevam, da se je Montague pri svojem skoku v vodo s takšno silo zalezel v posodo za kisik, da mu je počila lobanja. Nato je Stamm svojo žrtev stisnil za vrat. Je omanil ali celo onemavetil, da je bila zadnja čisto brez moči. Ni bilo treba dosti truda, da jo je zavlekel do avtomobila in jo vrgei nanj. Potem je Stamm odnesel tisto desko nazaj na njeno mesto, akei potapljaško obleko, jo skril v kapelo, odšel k onim ledeniskim kotanjam ter zagnal v vodo od njih Montaguejevo truplo. V tem je tudi varok, kakaj ima Montague polomilje za rebra. Opraskan je po nogah zato, ker je Stamm vlekel truplo po tleh, da ga naloži na avtomobil. Ko je bilo vse to opravljeno, je zapeljal avtomobil nazaj v garažo, se previdno vrnil v knjižnico in začel vlivati vase tisto steklenico whiskyja.«

Vance je globoko vdihnil dim svoje cigarete in ga čisto počasi izpihaval. »Skoraj bi človek dejal, da je povsem nedolžen.«

»Toda vprašanje časa...« je začel Markham.

»Se preveda za je imeli Gostje so potrebovali najmanj četrta ura, da so se oblekli: to je skoraj dvakrat toliko časa, kakor ga je potreboval Stamm, da se je z avtomobilom popeljal po poboju grisa, se tudi sam oblekel, položil desko tja, kamor je bilo treba, in zlezel v jezero. In potem je potreboval tudi največ petnajst minut, da je neel nazaj ono desko, kjer je bila prej, skril potapljaško obleko, zagnal žrtev v kotanjo ter se vrnil domov.«

»Toda igral je na obupne karte,« je pripomnil Markham.

»Nasprotno, prav nič ni tvegai. Njegove domneve so se uresničile in njegov načrt se je moral posrediti. Imel je dovolj časa, imel je primerno opremo in je svoje dejanje opravil, ne da bi ga kdor koli mogel videti. Če Montague proti svoji navadi ne bi bil skočil v vodo, bi se bil Stamm svojemu zločinu odpovedal. Čisto enostavno bi spet odšel iz jezera in se vrnil domov.«

Vance se je zamislil, se počasi obrnil k Markhamu in nadaljeval:

»Vendar pa se je v svojih računih nekoliko zmotil. Bil je preved previden. Manj kalo mu je poguma: kakor sem že dejal, je na šestanec, kakršnega si je zamislil, povabil ljudi, ki so imeli pač upravičene razloge, zakaj bi se radi iznebili Montagueja, ter si je pri tem mislil, da bo v primeru, če njegov načrt spodleti, policija sumila druge. Toda pri takšnem svojem početju ni upošteval dejstva, da številni njegovi gostje natančno poznajo ne samo razne potapljaške pripomočke, pač pa tudi vedo, da je Stamm strokovnjak v podvodnih raziskovanjih. Vsi ti ljudje, ki jim je bilo to znano, so lahko slutili, kako je bil zločin storjen, saj se je truplo našlo...«

»Mar misliš, da je Leland takoj zasluil resnico?« je vprašal Markham.

»Skoraj čisto zanesljivo je, da je Leland, čim se Montague ni več prikazal na površje vode, takoj zasluil, da gre za zločin, in ga je zagrešil Stamm.« je odvrnil Vance.

»Seveda se je v njem bil boj med čutom pravičnosti in poštenosti na eni, ter svojo ljubeznijo do Berenike na drugi strani. Leland je bil res v težkem položaju. In tako se je odločil za srednjo pot. Telefoniiral je na policijski oddelček za umore ter vtrajal na tem, da se uvede preiskava. Ni hotel očitno obtožiti brata ženske, ki jo je imel rad, a kot poštnjak ni mogel zatistiti očesa, če je smatral, da gre za umor. Si opazil, Markham, kako mu je nekam odleglo, ko sem mu povedal, da že vemo, kako je a stvarjo v resnici? To kaže, da je ta možakar moral noizmereno trpeti.«

»Pa misliš, da je še kdo drugi kaj slutil?« je spet vprašal Markham.

»O, seveda! Jel Berenika Stammova je gotovo slutila resnico. Leland sam nam je bil danes to povedal. Zato je narednik, čim je prvič videl, takoj dobil vtis, da je Montaguejevo izginotje ni bogve kako vzrgo a tira. Sem skoraj trdnó prepričan, da je kakšno slutnjo imel tudi Tatum. Ne smemo pozabiti, da se je a Stammom udeležil njegove odprave na Kokosova otoke in da je vedel, kako je bilo s potapljaško opremo. Toda sedanjí položaj se mu je moral zdeti preveč fantastičen in ni razodeval svojih slutnj, ker jih ni mogel dokazati. Tudi Greof je sprito dejstva, da je pomagal pri finančiranju nekaterih Stammovih odprav, moral imeti precej točen pojim, kaj se je bilo zgodilo z Montaguejem.«

»Kaj pa drugie?« je vtrajal Markham.

»Mislim, da drugi niso ničesar slutili. Niti gospa Mc. Adamova niti Rosita Steele nista dougnvali resnice. Mislim pa, da sta obe imele občutek, da gre za zločin. Rosita Steele je ljubila Montagueja, a on ji ljubezni ni vračal. Iz tega si je mogóče razložiti sovraštvo, ki je vladalo med njima. Ona je bila ljubeosumna na Bereniko Stammovo in na Lili Mc. Adamovo. Ko je Montague izginil, je slutila, da se je nekaj zloga zgodilo, o tem sem prepričan. Zato je obdolžila Lelandu. Sovražila je tudi njega, ker je bil nad drugimi.«

Vance je za trenutek umolknil, nato pa nadaljeval:

»Kako je na gospo Mc. Adamovo dogodek deloval, to je nekoliko bolj zapletena stvar. Mislim, da tudi ona ni slutila, da gre za zločin. Čeprav je dejstvo, da je Montague izginil, bilo kot nalašč za dosogojenih osebnih namenov, vendar domnevam, da je gospa Adamova le gorela za tega človeka in zato je tudi obrnila našo pozornost na Greofa in Lelandu, ki ji nista bila pri srcu. Mislim tudi, da je tisti njen krič treba pripisovati enostavno le živčnemu razburjenju, dočim malobrižnost, ki jo je pozneje kazala, razodeva njeno prevarjanost. Strah, da je bil Montague morda umorjen, se je lepo razodeval na njej, ko sem ji pravil o tistem pljasku vode v jezeru. Takoj ji je šinilo v glavo, da se je z njim najbrž zgodilo nekaj strašnega. Žensko srce je vedno takšno, Markham.«

Nekaj minut smo vsi molčali, potem pa je Markham, ko da bi govoril sam sebi, spregovoril a tihim glasom:

»Potemtakem je moral biti avtomobil, čigar hrup so bili slišali Leland, Greof in gospodična Stammova, Stammov.«

»Tako je,« je pritrdil Vance. »Čas se povsem ujema.«

»Markham je priklimal, njegovo nagrbano čelo pa je razodevalo, da vendarle ne verjame popolnoma.«

»Toda... kaj pa je potem s tistim listkom Bruttove?« je vprašal.

»Dragi Markham! Bruttove aploh ni. Stamm si jo je zamislil, da bi na ta način opravil Montaguejevo izginotje. Upal je, da se bo vse izteklo tako, kakor da je Montague enostavno pobegnil. On sam je napisal oni listek in ga vtaknil v žep svoje žrtve, ko se je v noči zločina vrnil domov. Spomnil se bom, da je bil vprav on tisti, ki je, tedaj ko je odprl slačnico, nakazal mesto, kjer smo potem listek našli. Bila je to dobro zamisljena past, Markham. In avtomobilski hrup na East Roadu naj bi bil potrdil domnevo o begu, čeprav Stamm verjelo na to niti pomislil ni.«

»Res ni nič čudnega, če moji fantje niso našli sledov za to gospele je pogodrnjal narednik.«

Markham, ki si je ves zamisljen ogledoval svojo cigaro, je čez nekaj trenutkov pripomnil:

»Tole glede Bruttove bi nazadnje še razumel, a čemu naj pripisujemo tiste točne, čeprav nemogoče prerokbe gospe Stammove?«

Vance se je nalahno nasmehnil:

»Niso bile to nobene prerokbe,« je nekam žalostno odvrnil. Ona je točno vedela, kaj se je zgodilo, in to, kar je govorila, ni bilo nič drugega ko poskus stare matere, ki je v svoji vroči ljubezni hoteli braniti svojega sina. To, česar verjetno ni videla s svojega okna, je slutila. Skoraj vse, kar nam je povedala, je imelo samo ta namen, da bi nas odvrgla s prave poti, po kateri bi zvedeli resnico. In prav zato nas je že takoj v začetku poklicala k sebi.«

Vance je globoko potegnul cigareto, njegove oči pa so nepremično strelno v drevesne vrhove.

Mnogo tistega, kar je pripovedovala o zmaju, ni bilo res, čeprav je treba dopustiti možnost, da so njene sanjarije o zmaju, ki da prebiva v tem jezeru, vplivale na njen slaboten razum. Na tej prazni veri v vodno pokast je zgradila obrambo svojega sina. Ne vemo, kaj je videla z okna. Jaz za svojo osebo sem prepričan, da je nekako nagonsko slutila, da je morilec njen sin, in tudi mislim, da je slišala avtomobil na East Roadu ter domnevala, po kakšnih opravkih je pripeljal tja. Ko je prvo noč prilaškovala na vrhu stopnic ter slišala, kako Stamm ugovarja, je pod vtisom, ki ga je nanjo zbudila uresničitev tega, česar se je bala, kriknila, pozneje pa nas velela poklicati, da bi nam povedala, da nihče iz njene hiše ni storil zločina.«

Vance je vzdihnil.

Jalovo je bilo to njeno prizadevanje. Markham, in prav tako žalovi so bili tudi vsi drugi njeni poskusi, da bi nas zvedla na napačno pot. Skušala je umetno skovati razlago o zmaju, ker o njem niti sama ni bila dovolj trdnó prepričana. Vsekakor pa je vedela, da bo Stamm truplo odnesel proč in ga skril. To se vidi iz njene prerokbe, ki se jo tudi uresničila, da trupla ne bomo več našli v jezeru. Lahko si je tudi predstavljala, kam ga je bil Stamm skril. Potem ko ga je pred svojo vrnitvijo v garažo odpravil z avtomobilom po East Roadu. Ko je ob pogledu na prazno jezero kriknila, je samo igrala, da bi podkrepila svojo razlago, da je zmaj odletel daleč nekam z Montaguejevim truplom.« Vance je stegnil svoje krake in se udobneje zleknil v naslanjač.

»Napovedi gospe Stammove glede drugega zločina so bile čisto enostavno le njen poskus, da bi nam vtepla v glavo svojo razlago o zmaju. Brez dvoma je slutila, da bi njen sin, potem ko je tako srečno opravil svoj zločinski posel nad Montaguejem, napravil s sveta tudi Greofa, če bi se mu ponudila ugodna prilika. Mislim, da si je bila čisto na jasnem glede Greofovih finančnih načrtov in je gotovo slutila, da ga Stamm sovražil. Najbrž je preteklo noč tudi slišala in videla svojega sina in Greofa. Kako sta odšla k jezeru, ter pričakovala strašni zločin, ki se je pripravil. Se spominja, s kakšno vneto nam je zabijavala svojo domnevo o zmaju, ko je zvedela, da je Greof izginil! Vprav tedaj sem zasluil, da se je, kakor pa nam je hotela povedati, in tedaj sem se hitro napotil k onim ledeniskim kotanjam, da bi se prepričal, če je Greofovo truplo res v kateri od njih. Ta uboga stara mačuhica je gotovo vedela, da je krivec njen sin. Ko sem danes popoldne lepo prosil Lelandu, naj odpelje Stammu nazaj domov, češ da mu dol pri jezeru proti nevarnosti, ona se ni vedela, kaj se bo zgodilo. Čutila je, da je nekaj nagonski strah, da bi se utegnulo s njenim sinom zgraditi kaj hudega na prizorišču njegovih zločinov.«

In se je v resnici tudi zgodilo. Je pomrmral Markham. »Čudno naključje!«

»Prej ali slej bi vendar moral plačati svoj greh,« se je oglašil narednik. »Čudi pa me njegova silna pazljivost, da ne bi pustil za seboj kakšnih sledi.«

»Stamm se je vendar moral vneprej zavarovati pred tem,« je nadaljeval Vance. »Če bi bil pustil za seboj za svoje oblačilo tako značilne sledi, bi njegov načrt takoj razkrinkal. Vprav zato je na jezerski breg položil tisto desko.«

»Niš pa ni pazil, da ne bi pustil za seboj stopinj na jezerskem dnu,« je pripomnil Markham.

»Da, res je tako,« je odvrnil Vance. »Morda mu niti na misel ni prišlo, da se bodo tudi stopinje, ki jih je pustil pod vodo, ohranile. Res je bil nadvse presenečen, ko so ti sledovi prišli na dan. Bal se je, da ne bi prepoznali, kdo jih je naredil. Prikmam pa, da tedaj na to nisem pomislil. Toda pozneje se mi je posvetilo in hotel sem se prepričati, če so moje domneve pravilne. Preskrbel sem si potapljaško obleko in rokavice. Pri nas so zelo redke trvdke, ki izdelujejo takšno opremo, in zato mi ni bilo težko ugotoviti, kje si jo je bil Stamm kupil.«

»Kaj pa Leland?« je vprašal Markham. »on je sledove gotovo prepoznal!«

»Brez dvoma. Cim sem mu omenil one čudne stopinje, je takoj zasluil, kdo jih je utegnil narediti, trdnó pa se je prepričal o tem, ko je videl Snitkonove risbe. Leland je upal, da smo tudi mi se šli stvari do dna. On nam resnice ne bi mogel razodeti, ker je čutil, da mora biti do Berenike Stammove pošten. Tudi gospodična je slutila žalostno resnico. Se spominja, kako je bila vsa zbegana, ko sem ji omenil one čudne stopinje? Celo gospa Stammova je vedela, kdo jih je naredil! Toda z veliko spretnostjo jih je obrnila v svojo korist, da bi svojo razlago o zmaju naredila še bolj prepričevalno.«

Markham je znova natočil svoj kozarec in po kratkem molku dejal:

»Vse to je zdaj jasno, res je, a pri Greofovem umoru je še vedno nekaj zagotvetnih stvari.«

Vance ni takoj odgovoril. Pritgal si je počasi in ves zaplavljen novo cigareto. Slednjiš pa je dejal:

»Še vedno mi ni povsem jasno, dragi Markham, ali je bil umor Greofa sklenjen že pred tednom dni, ali pa se je zločinec sanj odločil šele v zadnjem trenutku. Toda možno je, da je načrt zanj Stamm skoval že tedaj, ko si je zamislil oni sestanek. Gotovo je, da je mrzil Greofa in da se ga je bal. V svoji izprizenosti ni našel drugega načina, kako bi se iznebil hude grožnje od strani Greofa, kakor z zločinom. Do tega, da ga je ubil, so Stamma napeljale vse tiste pravilice o zmaju, ki so privedle do odkritja stopinj na jezerskem dnu in do brazgotin na Montaguejevih prsih. Ni videl razloga, zakaj ne bi šel naprej podpiral ono nadnaravno razlago. Vse do trenutka, dokler so Stammovo smrt očitno pripisovali res nenaravnim in naravnost fantastičnim stvarim, se Stammu ni bilo treba bati. In v tej svoji zmotni varnosti nas je ekušal prepričati, da je med nenaravno smrtjo Montagueja in Greofovim umorom neka zveza. Kar predstavljam si, kako si je mislil: sprito tega, da Montaguejevo smrt pripisujejo zmaju in name ne leti niti najmanjši sum, bo isto veljalo tudi za Greofovo smrt pod pogojem, če bi prišla na prav enak način. Zato je a tolikšno skrbnostjo ponovil vse nadržnosti. Udari je Greofa po glavi, da bi mu zadel enako rano kakor Montagueja. Zadal je Greofa, da bi njegovo truplo imelo na vratu enake podplutbe, nato pa je raniil s kavljem svojo žrtev na prsih ter tako ponazoril sledove zmajevih krempljev. In s tem da je potem vrgei truplo v kotanjo, je storil nekaj tako doslednega, da bi se človeku zdelo vauko drugačno dejanje nekaj nesmiselnega.«

Povsem razumem delo njegovih možgan,« je pripomnil Markham. »Toda v Greofovem primeru je moral vendar ustvariti za zločin ugodno priliko.«

»Prav imaš. Toda to ni bilo prav nič te. Zavezna. Po tistem Stammovem izbruhu jeze v soboto zvečer je bil Greof kaj vesel, ko mu je Stamm naslednji večer v knjižnici ponudil roko sprave. Se spominjaš, da nam je Leland dejal, da sta bila, preden sta se odpravila spat, več ur skupaj in se prijazno pomenkovala? Morda sta razpravljala o načrtu za kakšno novo ekspedicijo in je bil Greof zelo vesel, da mu je lahko ponudil svojo pomoč. Ko je potem odšel v prvo nadstropje, je bil brez dvoma Stamm tisti, ki je Greofa povabil v svojo sobo in mu še poslednjič napil, potem pa mu nasvetoval, naj gre z njim na kratek sprehod, da bi se še kaj pomenila. Tako sta oba odšla skupaj iz hiše. Bilo je to tedaj, ko sta Leland in Trainor slišala, kako so se odprla stranska hišna vrata.«

Vance je skril peneče se vino.

»Nikdar ne bomo zvedeli, kako je Stamm pripravil Greofa do tega, da je šel v kapelico. Pa to ni preveč važno. Greofovo duševno razpoloženje je bilo takšno, da bi bil prav gotovo uslišal vauko Stammovo željo. Stamm mu je bil morda dejal, da mu bo, če stopi z njim v kapelo, lahko pojasnil vzroke Montaguejeve smrti, ali pa — tudi to bi bilo čisto naravno — da mu je izrazil željo, da bi si po silovitem viharju, ki je divjal malo prej, rad ogledal zidove in se prepričal, če jih vihar ni morda kaj poškodoval. Naj je že bilo tako ali drugače, znano nam je, da je Greof stopil skupaj z njim v kapelo...«

»O tem nam priča gardenija... in krvavi sledovi,« je dejal tiho Markham.

»Gotovo. Vse to je čisto preprosta stvar. Če je bil umoril Greofa in ga prav tako obdelal kakor prej Montagueja, ga je a samokolnico odpeljal v ledenisko kotanjo, in sicer po peščenem svetlu ob vznožju pečine, da ne bi zbudil pozornosti pri kakšni straži, ki bi utegnla biti kje na East Roadu.«

Heath je od zadovoljstva kar zarigal in izpeljal do konca:

»Potem je pustil samokolnico v gozdiču in se previdno spet vrnil domov.«

»Da, prav tako je bilo, gospod narednik. Tisto skripanje, ki ga je slišal Leland, so prav gotovo povzročili zarjaveli tedaj kapelčnihi vrat. Drugo oviljenje, ki nam ga je bil opisal Leland, ni moglo biti nič drugega ko cilenje samokolnice. Navzile svoj Stammovi previdnosti, ko se je vračal, sta ga vendarle slišali Leland in Trainor.«

Vance je vzdihnil.

»Ni bil ta zločin izveden brezhibno, Markham, a nekaj popolnega je bilo vendarle na njem. Bil pa je to tudi drzen zločin. Res nam ni bilo treba drugega ko rešiti vprašanje prevega umora, in že je bil razložen tudi drugi zločin. Dvojna igra hkrati je bila to: dve stavi na eno številko, namesto ene same.«

Markham je priklimal še vedno ves zamisljen.

»Tudi ta plat je zdaj že precej jasna,« je pripomnil, »toda zakaj je bil vendar ključ od kapelice v Tatumovi sobi?«

»To je bila ena temeljnih Stammovih napak. Kakor sem bil že dejal, je hotel biti on preveč moder. Ni imel korajžje izvesti do konca svojega načrta, ne da bi pri tem krenil tudi nekoliko na stranpot. Lahko je bil že leta in leta imel ključ od kapelice ali pa ga je bil šele pred kratkim vzel iz kovčega gospe Stammove. Potem ko je že enkrat uporabil ta ključ za svoje načrte, ga vendar ni mogel zagnati proč, zakaj čisto razumljivo je, da je nameraval odnesti iz kapelice potapljaško obleko, brk ko bi se mu ponudila ugodna prilika. Med tem časom ga je imel lahko skritega, toda če bi potapljaško obleko staknil kdo, ki bi prebil zid kapelice ali pa vlomil vrata, bi sum tak padel nanj, ker je bila tista potapljaška obleka njegova. Da bi se zavaroval pred to morebitnostjo, je verjetno za nesel ključ najprej v Greofovo sobo, da bi sum zvalil nanj, ko pa se mu je ponudila ugodna prilika, da Greofa umori, ga je skril v Tatumovo sobo. Stammu je bil Leland vse in bil rad videl, da bi Berenika vzela njega (mimogrede povedano, to je bil tudi poglavitni razlog, zakaj je Montagueja spravil a poti) in prav gotovo ne bi ekušal zavlati sumu na Lelandu. Spomnil se bom, da sem najprej stikal po Greofovi sobi. Mislim sem, da bi tam utegnil najti ključ, saj je bilo vendar čisto upravičeno domnevati, da je Greof sam odšel s doma. Ko ključa nisem našel tam, sem ga začel iskati v Tatumovi sobi. K sreči smo ga našli in nam ni bilo treba s silo vdreti v kapelo. To pa bi bil tudi storil, če ne bi bil našel drugih sredstev, ki bi mi omogočili vstop vanje.«

»A še vedno ne razumem, Vance,« je vtrajal Markham, »za kakšnih razlogov si se sploh začel zanimati za ključ?«

»Tega niti sam dobro ne vem,« je odvrnil Vance, »in nocoj je bilo tudi prevereno, da bi se poglabil v razmotrivanje svojih do-

mišlj. Kratko malo ti rečem, da je bila moja domisljica glede ključa samo domneva. Kakor veš, me je vlekel k tisti kapeli zaradi njene »strateške« lege. Ni mi šlo v glavo, kako bi mogel morilec tako siljajno izpoljati svoj prvi načrt, ne da bi pri tem kapelica igrala kakšno vlogo. Kar ponujala se mi je. A vse to mi je bilo še zelo nejasno. Pomislil sem, da bi bilo morda prav, če bi si ustvaril jasnejše pojme glede tega. Zato sem odšel h gospe Stammovi in jo prosil, naj nam pove, kje je ključ skrit. Ona se je ob tem mojem vprašanju ustavila in je nanj odgovorila, ker ni vedela, da ima kapelica kakšno zvezo s Stammovim početjem. Ko sem ugotovil, da je ključ iz njegovega skrivništva izginil, sem bil še bolj prepričan kakor prej, da je ključ nekaj važnega pri reševanju te uganke.«

»Za božjo voljo,« je vzklknil Markham. »kako pa ti je vendar prišlo na misel, da bi Stamm utegnil biti morilec? To je bil vendar edini v vsaj hiši, ki bi zanesljivo lahko dokazal, da je nedolžen.«

Vance je počasi zmajal z glavo.

»Ne, ne, dragi moj Markham. On je bil edini od vse družbe, ki ni bil mogel dokazati svoje nedolžnosti. In prav iz tega razloga sem ga takoj vzel na piko, čeprav sem pripuškal še druge možnosti. Stamm si je seveda mislil, da si je skoval neispodbiten dokaz nedolžnosti, istočasno pa nas je hotel prepričati, da sploh ne gre za zločin, pač pa da sta njegovi žrtvi samo odpotovali. A ko je bilo dokazano, da gre za zločin, se je Stamm v resnici znašel v dokaj kódljivem položaju kakor pa drugi. Njega edinega ni bilo na jezerskem bregu v trenutku, ko je Montague skočil v vodo. Komur koli drugemu bi bilo kaj težko ob takšnih okoliščinah umoriti Montagueja, kakor bi bilo to nemogoče za Stamma, če bi bil res popolnoma pijan. Razna dejstva se mi bil pokazala prvo znamenje na poti k resnici. Stamm razumljivo ni mogel z drugimi vred oditi k jezeru in izpeljati svojega načrta. Na temelju te postavke sem prišel do zaključka, da se je morda samo delal, da je mnogo pil, v resnici pa je piščo zlival proč in se dejansko napil šele potem, ko se je vrnil domov. Ko sem zvedel, da je prebil vse večer pri vratih svoje knjižnice, sem so — to je vendar razumljivo — začel zanimati za tiste lončke pri rožah, ki so vprav tam.«

»Toda, Vance,« je ugovarjal Markham, »če si bil res že od vsega začetka tako trdnó prepričan, da gre za dobro premišljeno in čisto navadno zločin, čemu pa so bilo potem vse one brezplodne brbljarije o zmaju?«

»Niso bile brezplodne. Še vedno je bilo nekaj malega možnosti, da je bila kakšna nenavadna riba ali morska pošast kriva Montaguejeve smrti. Tudi največji prirodopisci malo vedo o življenju pod vodo. Na tem polju je nasa neznanje naravnost presenetljivo. Ze leta in leta na primer goje ribe etta in navzile vsem našim skušnjam a to zagonešno živaljo se nam še ni posrežilo ugotoviti, ali b'etja pugn a leke svoja jajčeca v gnezda ali ne. Gospa Stammova je imela res dosti vzroka, da se je posmehovala našim znanstvenim ugotovitvam glede življenja pod morjem. Pozabiti pa ne smemo, Markham, da je bil Stamm straten ljubitelj rib in da je prišel sem vse mogoče najredkeje in najbolj poznane morske živali. Znanstvene bajke o zmaju ni bilo mogoče ovreči. Pripominjam pa, da je nisem jemal preveč resno: v življenju je tisto načinov, a katerimi je mogoče pokazati, kako navadne in naravne so gotove stvari, o katerih mislimo, da so nekaj čudovitega in nadnaravnega. Vsekakor sem pomislil, da bi bilo morda dobro, če bi si ogledal Stammovo zbirko. A poznal sem ved ali manj že pred vse tiste njegove ribe. Zato sem se podal v kraljestvo bolj enostavnih in razumljivijah stvari in začel pregledovati ono prei v lončkih.«

V tem trenutku se je Markham nalahno nasmehnil in pripomnil:

»Poučaj malo, Vance, pa se vendar niti pomudi pri tistih ribah in rastlinah samo zato, da Stamm ne bi spoznal, da meriš samo na prei v lončkih!«

Vance se je nasmehnil.

»Morda pa je, Markham... Toda kaj če bi ga še eno steklenico, tegale »Pol Rogerja«, ali in že je pozvonil Currieju.

~~~~~

Ni še poteklo leto dni, kar ata se odigrala žalostna zločina ob Zmajevem jezeru in žalostja, ki so tem še sledile, ko sta Leland in Berenika Stammova že obhajala svojo poroko. Oba sta bila oblagodarjena z močnim in v nekem smislu neobičajnim znamenjem. A one zločine sta obdržala v preveč žalostnem spominu, da bi mogla še nadalje ostati in Inwoodu. Dala sta si zgraditi hišico na Westchestrskem griču in se nasel

Življenje - večni boj z bolečinami

Devetnajsto stoletje je prineslo odkritje česte celine. Posamezni učenjaki in tudi cele polarne odprave, oborožene s krampi in lopatami, so odhajale na pot, da bi v daljnem svetu poiskale in odkopale kraje, kjer je nekdo pred davnimi tisočletji tekla zibelka omike.

Nekega dne so spet vstala iz zemlje cela mesta in pokrajine, ki jih starodavni pisci omenjajo v svojih legendah in spisih: spet so vstale iz pozabjenosti Asirija, Babilonija, Nipur, Ninive in Erekh, starodavni faraonski Kahun, grške Mikene in Troja, mesta,

Bolnik v kirurgovih »krempljih«. Po sliki nizozemskega slikarja Cornelisa Dusarta (1660-1704).

kjer so nekdo bivali Tetiti in Etruski, mesta s sijajnimi palačami in znamenitimi grobovi, svetili in knjižnicami, kamnitimi zgodovinskimi spomeniki, glinastimi tablamami ter zviti papirusov. Razvaline so spet razkrile številne tajne iz davnih časov.

Znameniti egiptolog in ravnatelj Louvrea Jean Francois Champollion je prvi razrešil hieroglifsko pisavo. Grotefend, profesor iz Göttinga, ter sir Henry Rawlinson, angleški konzul v Bagdadu, sta na čudovit način razvozljala klinopis.

Na mah so se iz mrtvih razvalin »oglasili« pozabljeni jeziki. Iz teh starodavnih razvalin, napisov in zapiskov so egiptovski faraoni ter praviljeni vladarji iz Ura in Babilonije znova začeli razglasi svoje zakone, čudodelni zdravniki so se spet oglašili s svojimi zdravniškimi nasveti, uradniki podajali svoja poročila, duhovniki opravljali svoje molitve, kraljeviči izpraševali za svet prerokov, dvorni zgodovinarji pa pisali znova strani nekdanje, po tiskih stoletjih in tisočletjih spet odkrite šave.

Starodavni svet je spet vstal pred nami v vsemih mogočih svojimi pravljicami, in ta svet izpred tisoč in tisoč let je spregel.

Prva operacija brez bolečin, izvršena 16. oktobra 1846 v Bostonu. Pomeni začetek nove dobe v zgodovini človeškega trpljenja.

voril stoletju, ki je s gorečo vneto »od mrtvih« obudil ono davno dobo.

Na neki glinasti tablici, ki so jo našli v Nippuru, je v klinopisu ovskočena molitev, s katero se je neka babilonska kraljica obrnila k svojemu bogu Besedilo se je posrečilo razvozlati: iz mrtvega jezika se je izvil krik, ki je prikel do naših ušes: »Bolečina je prevzela moje telo reši me, o bog, te moje bolečine!« Bila je to prva bo-

Slika s platnice nemške knjige »Kirurgija«, ki je izšla v Strasburgu leta 1517.

lečina, ki jo je človeška roka tudi zapisala: sporočilo o telesni muki, ki jo je človek trpel pred tisoči let.

Cedalje bolj se množi število besedil, ki so jih učenjaki razvozljali, in hkrati s tem je tudi čedalje več dokazov o telesnih težavah, ki so nadlegovale ljudi v starodavni dobi. Glinaste tablice in apnenčaste ploščice, ki so bile nekoč shranjene v knjižnici v Sardah, papirusi iz dobe, ko so gradili egiptovske piramide, goveje kože, na katere so pisali v Zaratustrovih deželah, napisali iz mikenske dobe, pergamenti ter knjige, vsaj na videz podobne današnjim — vse to je polno samih molitev, zdravniških navodil, pesmi in hvalnic ter dokumentov, ki govorijo o tem, kakšne kazni so bile v veljavi na tem ali onem kulturnem področju pred davnimi tisočletji.

Nek grški raskovalci so izkopal starodavno svetilišče na otoku Kosu in pri Epidauru ter našli tam šuden in nadvse presenetljiv »muzej bolnih udov« človeškega telesa: glave iz kamna in bron, različne človeške trupe, doprsne kipe, roke, holne notranje dele telesa, pa tudi darila, ki so jih ljudje dajali bogovom in na katerih je v dvorskem naročju popisano dolgo trpljenje človeka, ki je ta darila poklonil bogovom, preden so mu naklonili zdravje.

Pisci iz starodavnih časov so napisali pravilice o junakih, kronisti srednjega veka so pisali o svetnikih, oboji pa govorijo tudi o človekovih telesnih bolečinah. Z novim vekom so se povzpelle v ospredje »slavne osebnosti«: izumitelji, reformatorji, umetniki in modrijani. Svet z občudovanjem gleda nanje, o njihovem zasebnem življenju pa bodo govorili še znaninci, kakaj dobro vemo, kako je ta ali ona »znamenita osebnost« živel in trpel. Trpljenje je res naravnost usoda vsakega velikega moža, je poglavje, ki ga v nobenem življenjskem lehu velikih mož ne manjka.

Slavni pomorščaki, ki so odkrili neznane dežele, ustanovitelji novih ver, utemeljitelji modroslovnih nauk, umetniki, ki so ustvarili redke mojstrovine — vsi so trpeli telesne bolečine, vse so morile te ali one bolečine, kakor vsakogar izmed nas.

Kristofa Kolumba je na njegovem tretjem potovanju v Ameriko na visokem morju popadel neznozen revmatizem. Veliki humanist Erasmus Rotterdamski se v svojih pisnih Paracelsu pritožuje nad kamni v mehurju, ki so ga mučili. Lutra, ki se je boril v Wartburgu za svobodo vere, so mučili ledvični kamni, protin, migrena in trganje po ušesih. »Spet sem »nosel« čutim porodno bolečino, tiščijo me kamni, ta vražja bolezen«, je zapisal nekoč, ko so ga hudo dajale ledvice. Kalvin je imel nekoč tako hudo migreno, da je komaj odpiral oči, in protin, »proti kateremu tedaj niso poznali še nobenega zdravila«, ga je tako hudo moril, da se je le s veliko težavo privlekel od postelje k mizi. Veliki francoski zgodovinar Michelet je razdelil dobo vladanja kralja Ludovika XIV., ki je imel hude ture po vsem telesu, v dva razdobja: »pred in po turbi«. Pri Napoleonu je glavobol odločil izid bitke pri Borodinu in Waterloo. Na

król in mi nekoliko odleže le, če si pomagam s morfilijem.« Je pisal svojemu zdravniku. Maupassant je skušal ukrotiti svoj hud glavobol na ta način: da je vdihaval eter, drugače ne bi bil mogel dokončati svojega dela »Pierre et Jean«. V svoji knjigi »Na vodi« tako daje duška svojim »bolečinam«: »Migrena, ta strašna bolezen, ki me muči bolj ko vse druge težave na svetu in ki mi krade živce, da sem že skoro snorel, ki mi žene misli ko veter prah na vse strani in mi jemlje spomin — ta presneta migrena me je spet napadla in me prisilila s vse svoje neizprosno krutostjo, da sem se vlegel na posteljo ter poskušal s poživiljajočim učinkom etra.«

Med tisoči je usoda prizanesla s telesni mi mukami komaj enemu. A okrog njega stoka v bolečinah na milijone drugih, ki niso ne junaki ne svetniki ne drugače veliki možje; v bolečinah, ki se večno ponavljajo in obnavljajo, kakor iz tovarn prehajajo vedno novo blago. Nihče se za te bolečine ne zmeni, nihče jih ne ugotavlja. Tega bolečnega krika milijonov življenj nihče ne sliši, krika, ki se izgublja v smrt in pozabljenju.

Le kadar se muka posameznika razširi v trpljenje množice, v splošno »kugo«, šele tedaj o trpljenju brezimnih množic piše tudi zgodovina. Može, ki so pisali zgodovino starodavnih časov, ter srednjeveški zgodovinarji so nam pretresljivo popisali veliko be- do trpečih ljudskih množic vespovsod: v zmagoslavnem sprevodu tega ali onega cesarja, med velikimi prireditvami na čast bogovom, ob cestah, po katerih so hodili križarji na vojso, na krovu trgovskih ladij in galej, v slavnostnih sprevedih, okrog studen- cev po trgih, po hrupnih dvoranh, kjer so privedli slavnostne pojedine — povsod se je v hipu raznesla bolezen, zgrabila zdaj tega zdaj onega, zahtevala na desetine, stotine in tisoče žrtev, napadla spremstva in gospodarje, mesta, pokrajine, celine. Njena neiz- prosnost je spreminjala veselje in razkošne pojedine, bojne pohode in slavnostne spre-

Izdiranje zob v začetku 17. stoletja.

vođe v strašno prisoro, kjer so se krčela človeških teles kvičala v krik. Iz tisoč in tisoč grl prihajajo te stoletja in stoletja bole- lastni krik, ki utihne le tedaj, kadar smrt ukaže mir...

In kor predstava same ne zadostuje, so letopisci in razne statistike skušale izmeriti po prostoru in času trpljenje ljudskih množic ter ga podati s številkami. Med prebi- valstvom tega ali onega mesta so razširale na primer kuga, gobavost, kolera, sifilis, ti- fus in šrne kozo, ter zahtevale svoje šte- vilne žrtve; drugič spet so se razpasle nad vsem področjem od Perzije do Rena; ena epidemija je pokosila tretjino življenj, dru- ga spet je razsejala cela odoboda, tako da je bilo včasih celo stoletje doba ene same splošne žalosti.

V 18. stol. se je začela tako imenovana deskriptivna medicina, katere oče je bil Pinel. Od tega časa dalje so po bolnišnicah z vso vestnostjo popisovali razne bolezenske znake ter bolnikov preteklost. Tako so na- stali klinični arhivi in z njimi vred »arhivi bolezní in bolečin«.

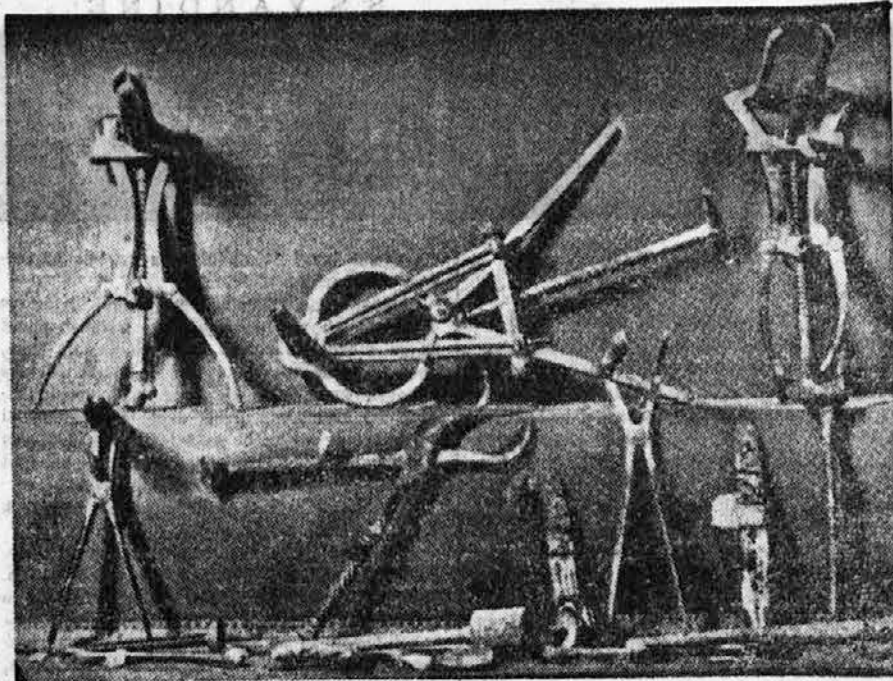
Človeško telo, pa naj bo oblečeno kakor koli in naj pripada še tako slavnemu člove- ku, ali pa umro čisto nepoznano kje sredi človeških množic, je neusahljiv vir trpljenja. V njegovi krvi kroži trup vseh bolezní, njegove kosti so načeli najrazličnejši »arhivi in njegove živce kljujejo vse mogoče bolečine.

Skoro povsod, z malo izjemami, človeka lahko kaj boli, tako da to bolečino čuti. Bolečine spremljajo človeka od zibelke do groba. V svojem govoru v Benaresu je de- jal Buddha: »Rojstvo je bolečina, bolečina je starost, in če si bolan, te tudi boli« Potujoči pevec Francois Villon je vzkliznil: »Kdor koli umre, umre v bolečinah«. Po Voltairju je vsako življenje »ena sama bo- lečina«.

Vse sile zunanjega sveta so se zarotile proti človeku in ga skušajo ugonobiti: nar- ravne katastrofe, potresi, nevihte, vojne in kar je še taknih šib. Mrtva in živa anov, vse ga tepe, vse mu seka rane in mu pri- naša trpljenje.

Angleška karikatura, ki kaže, kako so nekdo kirurgi rezali ljudem noge.

Kirurgove priprave, ki so jih našli v Pompejih in jih imajo zdaj v Narodnem muzeju v Napoliju.

A poleg vseh bolečin, ki nastajajo vta- lesu ali pa ga naskakujejo od zunaj, mu ogrožajo življenje in ga skušajo uničiti, je treba omeniti še eno: tisto, ki naj ohrani človeku življenje in ustavi razdiralne sile pri njegovem delu; tisto, ki jo povzroči »re- šilni nož«.

Kdo je človeku prvi povedal, naj s od- ločnim posežkom odpre »zaprto telo« na kraju, kjer se je bila vanj vgnezdila bole- zen, ne vemo. Je bil to morda kak bog, kakšno praviljico in vsevedno bitje, ali pa prirojen instinkt, ki človeka sili k samoob- rambi? Naj bo tako ali tako, dejstvo je, da imamo najstarejša poročila o kirurgiji že iz prve človeške zgodovine.

Homer ima kirurško umetnost za dobro- hoten dar, ki so ga človeku dali praviljeni junaki, katerih rod izvira od Kirona, Satur- novega sina. Asirski kralj Hamurabi ni znal vladati le s žezlom, ampak tudi s bronasti- mi operacijskimi »noži«: sam osebno je operiral očesne mrene svojim podložnikom ter »odpiral njihova bolna telesa«. Zidovi asirskih palač so okrašeni z dolgimi vrstami reliefov, ki do vseh nadobnosti prikazujejo »slavne gibe s nožem, ko reže človeka«. In- dijanec se je v dobi Mahabarata zdel ki- rurgija tako važna, da je Susruta imenoval zdravnika, ki se nanjo ni dobro razumel, »ptica z eno samo perutjo«.

Vendar se je s kirurgijo začelo novo mu- denje, nasilje s nožem. V svojem trdnem sklepu, da ozdravi človeka, ki se mu je zaval, se kirurgu ni treba zmeniti za bo- lastno krika svojega pacienta, in mora opar- viti svoj posel, ne da bi se pri tem količkaj oziral na to, ali njegov bolnik pri tem vpilje ali ne. S temi besedami je Celsus, zdravnik nekega rimskega cesarja, povedal, da je celo dolžnost dobrega kirurga, biti krut.

Poročila o operacijah iz davnih časov, razne vinjete po srednjeveških brivnicah in tudi prizori iz bolnišnic v polpretekli dobi nas navdajajo naravnost s strahom. Pacien- ta, ki je iz samega strahu kar tulil, so morali s silo privleči na operacijsko mizo. Tam ga je držalo šest ali osem rok ter ga tiščalo k tlom, roke in noge pa so svezali. In tedaj je kirurg začel s svojim krutim poslom. Z razbeljenim železom je žgal svo- jemu pacientu meso tam, kjer je bila po- trebna operacija, in ga počasi kakor mesar rezal stran. Bolnik je ves čas videl to smu- čilno orodje v zdravnikovih rokah, slišal vsa navodila, ki jih je zdravnik dajal svo- jim pomočnikom, in vsako novo navodilo je bilo zanj nova neznoša muka. Če bolnik ni držal muk in če se je skušal odvezati, so vrv, s katero so ga imeli zvezanega, še bolj zategnili, krepke roke ljudi, ki so ga držali, pa so ga s še večjo silo pritisnile na mizo.

Celo »mala kirurgija«, še tako imenuje- mo izdiranje zob, je bila vezana na podob- ne strahotne muke. Večkrat v zgodovini so je celo zgodilo, da so komu, namesto da bi ga drugače kaznovali, kar zobe izdrli. Ni čuda, da so se stoletja in celo tisočletja ljudje bolj bali takšnih operacij kakor pa kuge, pekla ali vje.

Pred nekaj leti je indijski rastlinar Jagadis Candra Bose v svojem znanstvenem zavodu v Kalkuti raziskoval reakcije rastlin, pri čemer se je poslužil najbolj občutljivih aparatov. »Rastlina čuti bolečine prav tako kakor žival ali človek.« Je ugotovil. Dokazal je celo, da rastlina, kakor vsako drugo živo bitje, postane spriče učinka kloroforma za bolečine neobčutljiva. Če je mitus postavil začetek bolečin v nadzemski svet, ga je rast- linar našel v zemeljski snovi rastlinskega sveta.

Rastlinoslovje, veda o živalstvu ter pri- merjanje psihologije raznih narodov — vse to dokazuje, da se s razvojem od rastlin preko živali do človeka veča tudi občutli- vost za bolečine. Najbolj popolno živo bitje, človek, je najbolj občutljiv zanje.

Po Mozenovi knjigi Genesis je bila prva bolečina, ki se je je človek res tudi zavedal, tista, ki sta jo trpela že Adam in Eva. Ro- dila se je s izvirnim grehom in je prešla na ves človeški rod.

Znanost preteklega stoletja pa si je sku- šala razložiti nastanek človeštva po narav- nem razvoju. Pri Gibraltarju, pri Liegeju v Belgiji in v skalnatih votlini v Neandertalu so delavci po naključju našli na ostanke okostij pračloveka, ki je živel v podzem- skih votlinah. Podobne najdbe so se potem hitro množile, in tako smo zvedeli čedalje več o pračloveku in tudi o bolečinah, ki so ga mučile. Vsa ta starodavna grobišča nosijo res človekovih telesnih bolečin.

Učenjaki, ki so se ukvarjali s arheolo- gijo, so na podlagi znakov, ki so jih odkrili na odkopanih ostankih pračloveka, ugotovili, da je človek tudi že takrat trpel na primer na protinu, revmatizmu, glavobolu, gnojnih iztokih in gnilih zobeh. V številnih grobovih so našli lobanje s izvrtinami luknjami, kra- ven so ležali noži, žagice in podobne tuda- nje primitivne priprave, kar dokazuje, da so že starodavni predniki verovali v zdravilno moč noža in drugih pripomočkov.

Človekove telesne bolečine so stare prav- toliko kakor on sam. Rodile so se s prvimi človekom in bodo prešle s smrtjo posled- njega. Živel sem, pomeni toliko kakor »trpel sem«.

Teška operacija iz 17. stoletja v Angliji.

Slovenčeva knjižnica

je vredna svojega denarja. V vsaki lepi knjigi je kos duše in s tem, da spoznamo duše drugih, rastemo tudi v svoji. In to mora biti namen vsake knjige, ki hoče dvigati. Ne hodite slepo mimo knjig, ki vas lahko obogatijo. — Naročite si Slovenčev knjižnico, kupujte njene knjige!

MALI OGLASI

STARE NERABNE ZAMAKE

in vsakovrstne plutovinaste odpadke kupimo v vsaki količini. — Ljubljana, Emonska cesta št. 2, dvorišče — pisarna.

Zlodijske stole so vrli in cakičladi kakor tudi vsakovrstni rezan in tesan les dobite v skladišču zadruga »Marad« v Živ- uozdravniški ulici (za Oukrarno).